

driemaandelijks tijdschrift
vierde jaargang nummer 2
juni 1981

Orgelkunst

ORGELKUNST

driemaandelijks tijdschrift — vierde jaargang,
nummer 2, juni 1981.

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Antoon Fauconnier, Pierre Hardouin (Fr.), Bernard Huys, Dr.
Ewald Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr.
Harald Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braekmans, Willy Climan, Berten De Keyzer, Ignace De Sutter,
Gilbert Huybens, Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers,
Raymond Schroyens, Maurice Truyers, Francis Van Bree, Koos
van de Linde (Ned.), Kristiaan Van Ingelgem, Jan Van Landegem,
Gabriël Willems.

Secretariaat

« Orgelkunst », Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen.

Rekeningen

België : 436-6204991-57 van « Orgelkunst » Grimbergen.
320,— Fr.

Nederland : postgiro 83.17.69 van Boeijenga, Kleinzand 89, 8601
BG Sneek (Ned.)
23 Gld.

Buitenland (behalve Nederland) : 436-6204991-57 van « Orgelkunst »
Grimbergen. Betaling uitsluitend per postgiro of per internatio-
naal postmandaat.
380,— Fr.

Steunabonnement : 500,— Fr.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de
redactie is verboden.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs
verantwoordelijk.

Inhoud

		Blz.
Uitlopers van traditiegebonden orgel- bouwstijl rond 1850 in Vlaanderen	<i>G. Potvlieghe</i>	3-11
Het orgel van Asse-Terheide	<i>G. Willems</i>	12-21
Aspecten van de hedendaagse orgel- muziek	<i>K. Hoek</i>	22-28
Conventie — St.-Lievens-Esse...	<i>P. Roose</i>	29-35
Bouwstenen (Abdij Averbode - Loret)	<i>G. Loncke</i>	36-39
Besprekingen	<i>K. D'H.</i>	40-45
Aktualiteiten		45-47
Agenda		48-51
Orgelbouwnieuws		51
Prullaria	<i>Gh. P.</i>	52

Uitlopers van traditiegebonden orgelbouwstijl rond 1850 in Vlaanderen

Ghislain POTVLIEGHE

Tussen 1835 en 1855 wordt in Vlaanderen met de tradities afgerekend : bewust gaat men zich buigen over de stijl waarin totdantoe hier te lande werd gewerkt. Er blijken de nodige stimulansen te ontstaan tot het voorleggen van geloofsbriefven. Een van de eerste was François Loret (Dendermonde 1808 - Mechelen 1877) — aanvankelijk te Dendermonde gevestigd, nadien te Sint-Niklaas en tenslotte te Mechelen (1) — die een demonstratief salvo gaf met de publicatie in 1842 van een *Verhandeling over het Orgel. Nieuw stelsel*, door *F. Loret-Vermeersch*, *gebreveteerd orgelfabrikant. Sint-Nikolaas* (2). Het roemruchte rapport van François-Joseph Fétis in 1850 (3) over de vermeende achterstand van de Belgische orgelmakerij bleek een onverteerbare brok konstatatie, en daar zou Hippolyte Loret (Dendermonde 1810 - Parijs 1879), een broer van François, een antwoord in natura op geven met de bouw van een groots opgezet instrument (1852-1859) in de Abdijkerk te Averbode. Voor Fétis was het onweerlegbaar : de Belgische orgelbouw was hopeloos gestagneerd geraakt en om daaraan te verhelpen had hij al eerder onderhandeld met B. Dreymann uit Mainz (4) om tenslotte met de zich hier vestigende Duitse orgelmakerszoon met name Jozef Merklin sloop te gaan. Flink geruggesteund door Fétis ging Merklin zich met scherp vernuft specialiseren in de orgelbouwmarketing, en met een bedrijfsleider als Pierre Schyven had hij dan ook nog alle interessante troeven in handen om een beslissend spel te spelen.

Aan zelfovertuiging ontbrak het de nieuwlichters geenszins : zij industrialiseerden met overweldigende vaart en deinsden er niet voor terug te wedijveren met A. Cavallé-Coll, en dan nog wel in Parijs zelf. Hetgeen de Parijse meester niet heeft kunnen

verwerken, getuige hiervoor zijn brief in 1854 gericht aan de Kerkfabriek van Sint-Niklaas te Gent. Cavaillé-Coll heeft het er o.m. over *la tartine et du charlatanisme des facteurs belges*, hierbij zowel Merklin als Loret doelend (5).

Alleszins zijn deze etappes weinig sierend in onze orgelhistorie terwijl daarentegen de «schaduwlopers» uit diezelfde tijd — omdat ze weliswaar op een vaardige wijze de continuïteit van de tradities in stand hielden — ons nu boeiender blijken.

Meer bepaald rond het Gentse werkten, in de schaduw van de omstreeks 1850 al vereenzaamde prins van het Vlaamse rococo, met name Maximilien Van Peteghem (Gent 1822 - Gent 1870) (6), een drietal voortreffelijke bouwers wier verwezenlijkingen schrill afsteken tegen het toen luid geroemde maar veelal in wezen dekadente werk van de romantische maar te sterk commercieel ingestelde figuren. Als uitlopers van het rococo zijn het P.J. Vereecken uit Gijzegem (Aalst), P. Haelvoet uit Oudenaarde, en L. Lovaert uit Gent die ons orgellandschap hebben verrijkt met markante werken, en dat al eerder is erkend en terug in de belangstelling werd gebracht met een plaatopname gerealiseerd door K. D'Hooghe (7).

De drie op deze plaat gepresenteerde orgels werden gebouwd binnen de tijdsruimte 1854-1859 en behoren telkens tot een der vroegste, of zelfs eens het vroegste werk van hun maker. Het merkwaardige hierbij is overigens wel dat hun auteur bezwaarlijk tot een bepaalde school kan worden gerekend hoewel elk van ze gelijktijdig opereerden in hetzelfde orgellandschap dat uitgesproken de signatuur van de Van Peteghemdynastie droeg.

Met een heel wat groter commercieel elan, maar aanvankelijk ook in dezelfde geest vanuit de Vlaamse rococo-traditie werkten in die tijd de Ninovierter P.H. Anneessens (Ninove 1810 - Ninove 1888) (8) en J.-P. De Volder (Antwerpen 1767 - Brussel 1841) die, opgegroeid te Antwerpen, een tijdlang te Gent woonde tot hij zich in 1831 te Brussel vestigde (9). Van deze twee orgelmakers is op dit ogenblik in de Oostvlaamse provincie echter geen enkel orgel gaaf bewaard gebleven en is er hun oeuvre overigens grondig vervallen of verwaarloosd.

Opgegroeid in het herfsttij van het rococo moet het deze orgelmakers gebleken zijn dat de romantiek al te grote toegevingen deed aan de orgelmatige wetten die de 18de eeuw had gedictieerd. Nochtans is deze konfrontatie voor de meer behoudsgezinde 19de

eeuwse orgelmakers niet tot een konfliktsituatie uitgegroeid zoals dit voor Max. Van Peteghem wèl het geval is geweest : elk van hen werkte verder in een stijl die beantwoordde aan hun persoonlijkheid en aldus ontstond een stroming die zich distancieerde van de romantische.

Hoewel ik op de biografie van elk dezer hierboven voorgestelde orgelmakers in dit blad later wens terug te komen, lijkt het me interessant ze na de reeds bekende fonoplaat, even historisch te situeren.

ONKERZELE, 1854

Het oudste bespeelde orgel is dat van de Sint-Martinuskerk te Onkerzele (bij Geraardsbergen), gebouwd door Leonard Lovaert (Nevele 1802 - Gent 1872). Als zoon van een smid uit Poesele werd hij eerst schrijnwerker in het naburige Nevele (10). Omtrent zijn opleiding is niets bekend, en evenmin verwijst zijn werk naar de bouwwijze van een eventuele leermeester of naar een bekend orgelmaker.

L. Lovaerts eerste werken getuigen weliswaar van een sfeer die ontstond tussen de periode van het uitbloeiende rococo en de ontluikende romantiek, zowel voor wat de vormgeving als wat de disponeringswijze van zijn instrumenten betreft. Uit de rekonstruktie van zijn werklijst kan worden afgeleid dat L. Lovaert reeds een tiental jaar orgelmaker was toen hij het orgel voor Onkerzele bouwde en dat dit instrument het eerste in zijn oeuvre is waarvan het meubel met neo-gotisch snijwerk is versierd. Kort daarop, in 1856, bouwt hij zijn grootste instrument, in de hoofdkerk van Eeklo, een instrument dat ten volle de romantische stroming volgt.

Allicht naar de geest van zijn tijd was L. Lovaert — weliswaar slechts een korte periode — beziel met een drang naar technisch perfektionisme. In Meulebeke-Marialoop voorziet hij de windlade van zijn orgel (1846) van loden scheien, dito fundament en messing slepen. Hij brengt onder de aandacht dat hij zich overigens graag *belast met het maken van orgels volgens zyn nieuw stelsel, zoo ook met het brengen der oude orgels op den voet zyner uytvinding, alsmede alle slach van herstellingen*. De windlade van het orgel te Onkerzele (1854) signeerde hij met een gedrukt etiketje : *M.L. Lovaert, gebreveteerden Kerkorgelmaker*. Kort daarna neemt hij plots afstand van zijn geloof dat totdantoe de

tradities respekterde, en dit uitdrukkelijk met zijn driemanualige orgel voorzien van een zelfstandig pedaal te Eeklo, waartoe hij zich in 1857 verbindt de traktuur uit te bouwen *volgens het laatste stelsel verveerdigd, en heden in frankrijk duytland en italiën in gebruyk, en die een allergrootste verbetering daertstelt in vergelijking met het oude stelsel die op een orgel in deze genre (met dry clauwieren) ingerigt, ongebruykbaer zou zyn.* Lovaert wil hierbij beklemtonen dat *de onlangs schoone gedane uytvinding van dees systeme pneugmatique is alle de voormelde moeyelykheden kommen overwinnen.* Dit is zowel gunstig, schrijft hij verder, voor een licht toucher als om met sterke winddruk een breder mensureren in de bas toe te laten teneinde die krachtig te laten klinken.

Wezenlijk blijkt deze nieuwe visie wèl zijn tijd maar niet zijn kunst te typeren : het orgel te Eeklo zal een uniek geval in zijn werkljst blijven want hij verlaat hierna onmiddellijk deze moderne opvattingen om zich terug tot de oude geplogendheden van het orgelbouwen te wenden.

Kontrasterend tegenover al dit modernisme is dan wel de faktuur van zijn pijpwerk dat, zoals te Onkerzele, teruggaat naar veel oudere stijkenmerken zoals o.m. het maken van flesvormige roergedekten, het meer vlakke indrukken van het bovenlabium naar Oudhollands model, het plaatsen van loden prospekten bekleed met tinfoolie en met de al dan niet vergulde labia, en de kombatief-urigklinkende trompetten.

Dispositie (volgens opstelling op het registerbord. Originele benamingen verdwenen) :

Bourdon 8	Cornet V
Roerfluit 4	Prestant 4
Fourniture II	Flageolet 2
Trompet 8 Bas	Montre 8 Sup
Tremulant	Trompet 8 Sup

Manuaalomvang : C-g^{'''}

NEDERZWALM, 1855

Petrus Haelvoet (Kerkhove 1829 - Oudenaarde 1900) bouwde als zesentwintigjarige het totnogtoe enige compleet nieuwgebouwde orgel dat van hem bekend is. Zeker is het uit te sluiten, dat hij zich als autodidakt zou hebben opgewerkt ; de technische perfectie van alle onderdelen van zijn instrument is van hoge klasse. Zijn

perfectie staat in 1855 reeds op een hoger niveau dan deze van de bekwaamste orgelmakers in onze gewesten. Sommige aspecten van Haelvoets werk zouden kunnen verwijzen naar een scholing bij een der gebroeders Loret. Het aanwenden van zink voor de frontpijpen zou o.m. in die richting kunnen verwijzen, maar anderzijds is Haelvoets materialen-verwerking van een grotere virtuositeit.

Ontegensprekelijk is hij de meest moderne van de drie hier voorgestelde orgelmakers die ondanks alles blijven bouwen op de fundamenteën der tradities. Het gebruik van de zng. « orgelstof » ofte lood met een klein percentage tin heeft hij verlaten : uitermatig dunwandig en door een hogere tinlegering verstevigd lood is kenmerkend voor het pijpwerk van de orgelmakers uit die tijd die een aanloop naar de romantiek nemen. En ook dit kenmerkt het pijpwerk van Haelvoet.

De vraag blijft, welke relaties Haelvoet, die dan toch tot zijn 35ste jaar in zijn geboortedorp Kerkhove verbleef en waar hij zich, volgens de bevolkingsregisters, tot schrijnwerker had opgewerkt, kan hebben onderhouden. Uit de karige ten dienste staande gegevens kan wel worden afgeleid dat Haelvoet belangstelling had voor een werkgebied dat zich vanuit Kerkhove over Oudenaarde tot Brussel uitstreckte. Hij had zich in 1874 te Oudenaarde gevestigd en verbleef enkele jaren voor zijn dood een tijdlang in Brussel. Toen hij naar Oudenaarde terugkeerde, bleven zijn kinderen in de hoofdstad. Wanneer hij in 1900 in het St.-Walburgahospitaal te Oudenaarde overleed, verbleef zijn vrouw in Londen (11).

Dispositie (volgens opstelling op het registerbord) :

G.O. :	1. Cornet V	8. Montre 8
	2. Prestant 4	9. Bourdon 8
	3. Gamba	10. Flute 4
	4. Doublette	11. Nazard
	5. Fourniture III	12. Trompet bas
	6. Trompet sup.	13. Basson (bas)
	7. Hautbois (sup.)	
Pos. :	14. Bourdon 8	
	15. Flûte traversière (Sup.)	
	16. Flageolet	
	17. Prestant 4	
	18. Flûte 4	

19. Tremblant
 20. Koppeling klavieren
 manuaalomvang : C-f"
 aangehangen pedaal : C-d'

DENDERBELLE, 1859

Historisch is het wel merkwaardig dat, op het ogenblik dat de beroemde Hyppolite Loret in de abdijkerk van Averbode een van zijn meest roemruchte werken optrok en dit doelbewust als een hoogtepunt van romantische orgelbouwkunst, de autodidact P.-J. Vereecken (Mespelare 1803 - Gijzegem 1899) uit Gijzegem, op datzelfde ogenblik, te Denderbelle, in de schaduw van dit renouveau aan een orgeltype werkte en er zich zelfs mee lanceerde, dat als een late uitloper van het rococo in Oostvlaanderen kan worden aangezien.

P.-J. Vereecken was de zoon van een wagenmaker-landmeter-dichter-en-boer, en groeide op als schrijnwerker en begenadigd beeldhouwer. De vormgeving van het Van Peteghemorgeltje in Hofstade, een naburig dorp van Gijzegem waar P.-J. Vereecken steeds heeft gewoond, inspireerde voorzeker zijn eerste orgelkasten die hij versierde met rococo-achtig snijwerk en voor hem typische bloemmotieven. Dit is ook het geval voor de orgelkast te Denderbelle die P.-J. Vereecken zelf heeft ontworpen en vervaardigd.

In het contract, dat hij voor de bouw van dit orgel opstelde, noteerde hij de dispositie die tot op heden intact is geconserveerd gebleven :

- ten 1ste eenen bourdon van zestien voeten
- 2. bourdon 8 voeten
- 3. flut 4
- 4. montre Bas 8
- 5. montre sup 8
- 6. prestant 4
- 7. flageolet 2
- 8. cornet met 5 pijpen
- 9. fourniture 2 pijpen
- 10. viola de gamba sup 8
- 11. trompette bas 8
- 12. trompette sup 8
- 13. trompette bas 4
- 14. houdbou sup 8

Klavieromvang : C-f'''.

Vereecken bouwde echter de « Montre 8 » uit als een on-deelbaar register. Bij de restauratie van dit orgel, in 1969 (Aerts & Castrel, Duffel), werden het verdwenen 8' en 4'-koor van de cornet met nieuw pijpwerk terug gecompleteerd (12).

Ook de faktuur van het pijpwerk, mede de uiterste dunwandigheid ervan getuigen o.m. van een erfenis van het rococo.

BRONNEN :

- (1) G. POTVLIEGHE, Loret, in, Winkler Prins van Vlaanderen, IV, blz. 215-216.
- (2) LUC JAGENEAU, Het Orgel in de 19de eeuw gezien door een Orgelbouwer uit die tijd, in, De Schalmei, 1949, blz. 61-62 : 89-90.
- (3) FETIS, Sur l'état actuel de la facture d'orgues en Belgique, comparé à la situation en Allemagne, en France et en Angleterre, in, Le Moniteur Belge, 11 maart 1850.
- (4) Dit blijkt o.m. uit het nog niet gepubliceerde archief betrekking hebbende op de bouw van een nieuw orgel door B. Dreyman in de Protestantse Kerk aan de Coudenberg te Brussel.
- (5) LUC JAGENEAU, Cavallé-Coll, in, De Schalmei, 1950, blz. 68.
- (6) G. POTVLIEGHE, Levensschets der Van Peteghems, in, Vlaanderen, tweemaandelijks tijdschrift voor kunst en cultuur, Roeselare, jg. 21, nov.-dec., 1972, blz. 350-351.
- (7) KAMIEL D'HOOGE, op plaatmerk C.B.S. 73437 (1975).
- (8) G. POTVLIEGHE, Anneessens, in, Winkler Prins van Vlaanderen, I, blz. 167-168.
- (9) E. GREGOIR, Historique de la facture et des facteurs d'orgue (Anvers, 1865), blz. 92, 99.
- (10) G. POTVLIEGHE, De familie Lovaert, Orgel- en Beiaardbouwers, in, Het Land van Nevele, extra-aflevering van « Het Land van Nevele », juli 1972 (44 pag.) en ibidem, Nieuwe gegevens over het werk van de Orgelmakers Lovaert, in, Het Land van Nevele, 1972, afl. 4, blz. 209-227.
- (11) BEVOLKINGSREGISTERS te Kerkhove en te Oudenaarde.
- (12) A. FAUCONNIER, De restauratie van het P.-J. Vereecken-orgel te Denderbelle, in, De Mixtuur, tijdschrift over het orgel (Schagen, Nederland), nr. 2, maart 1972, blz. 25-29.

Een inventarisatie van de drie bovenbeschreven orgels werd gepubliceerd door de auteur van deze bijdrage in, Het historische Orgel in Vlaanderen, Deel I, Oost-Vlaanderen, Brussel 1974 (Min. van Nat. Opvoeding en Ned. Cultuur, Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg) : Onkerzele, blz. 109-110 ; Nederzwalm, blz. 515-517 ; Denderbelle, blz. 177-178.

NEDERZWALM, P. Haelvoet ; 1855

DENDERBELLE, P.-J. Vereecken ; 1859

Het orgel van Asse-Terheide

Gabriël WILLEMS

HISTORIEK VAN HET ORGEL

Literatuur :

1. D. DE GRAVE, *Geschiedenis der gemeente Assche*, Gent 1900, blz. 400-403.
2. JAAK OCKELEY, *Van kapel tot kerk*, in *Ascania*, 1964, nr. 3, blz. 1-10.
3. G. POTVLIEGHE, *Negentien orgelbouwers te Asse*, in *Ascania*, 1965, nr. 3, blz. 5-23.
4. JAAK OCKELEY, *Historiek van de St.-Hubertus-parochie te Asse-Terheide*, 1967, Asse.
5. JAAK OCKELEY, *Het orgel van Terheide*, in *Ascania*, 1970, nr. 2, blz. 42-44.
6. ANTOINE FAUCONNIER, *Werk van de orgelmakers De Volder*, in *De Mixtuur*, febr. 1976, nr. 18, blz. 370-380.
7. A. FAUCONNIER en P. ROOSE, *Het historisch orgel in Vlaanderen*, Deel IIa (Brabant, arr. Halle-Vilvoorde), blz. 17-24 en blz. 1-4.
8. E.G.J. GREGOIR, *Historique de la facture et des facteurs d'orgue*, Anvers, 1865, blz. 92-99.

Uit de hierboven vermelde publicaties kunnen we de geschiedenis van het orgel van Asse-Terheide als volgt samenvatten.

In 1849 besliste de kerkfabriek van Asse - St.-Martinus over te gaan tot de aankoop van het « orgel-positief » van de kerk van Alsemberg voor de kerk van Asse-Terheide.

Orgelmaker Henri De Volder, wonende in de Terarkenstraat nr. 5 te Brussel, plaatste dit orgel in 1850 voor de som van 1100 Fr.

Hij maakte hier gebruik van oudere elementen en voegde er nieuw pijpwerk aan toe.

De onvolledige dispositie luidde :

- 1) Cornet, 5 tuyaux par touche
- 2) Montre dessus, 2 pieds en étoffe
- 3) Prestant, quatre pieds en étoffe
- 4) Bourdon, huit pieds, la première octave en chêne, le reste en étoffe
- 5) Flute ouverte, quatre pieds, la première octave en chêne, le reste en étoffe

Dit orgel werd door Hendrik Vastersavonds, orgelist van de

St.-Martinuskerk te Asse op 29 november 1850 ingespeeld en goedgekeurd.

In 1854-55 werd de kapel vergroot. Over het orgel wordt geen melding gemaakt.

In 1866-67 ging pastoor De Wit over tot de bouw van een nieuwe en grotere kerk.

Op 29 augustus 1866 werd het orgel uit elkaar genomen en werd met de vernieuwing van de kerk begonnen.

In 1888 dacht men eraan het orgel in een grotere kast te steken. August Verhulst, orgelmaker te Herent, kwam met een bestek voor de dag. Het oude orgel wilde hij voor 500 Fr. overnemen, het nieuwe zou 5.650 Fr. kosten (zie bijlage).

Het zou uiteindelijk Petrus Stevens-Vermeersch zijn, orgelmaker te Duffel, die het werk op 9 juni 1890 toegewezen kreeg. Een jaar later was hij ermee klaargekomen.

Stevens transformeerde het orgel in romantische zin ; hij maakte er een tweeklaviersongel van met een aangehangen pedaal. Ook hij gebruikte een gedeelte van het oude pijpwerk, de rest vulde hij met nieuwe spelen aan.

De samenstelling van dit orgel zag er als volgt uit :

Gr. org.:

1. Montre 8
2. Bourdon 16
3. Viola di gamba 8 in 1975 door de firma Stevens nog vervangen door een quint 3, die de ingekorte violine 4 is, uit het reciet afkomstig
4. Flûte ouverture 4
5. Doublette 2
6. Prestant 4
7. Fourniture 3 st.
8. Trompette 8

Reciet :

1. Salicional 8
2. Voix céleste 8
3. Violine 4
4. Bourdon 8
5. Flageolet 2
6. Flûte 4
7. Basson - hautbois 8 (deze twee laatste spelen werden

nooit geplaatst).
Accouplement Gr. Org. - Ped.
Tremolo
Zwelkast (niet gradueel)

DE OUDE TOESTAND

Opstelling

Het orgel dat door Petrus Stevens-Vermeersch in 1890-'91 omgebouwd was en tot kort voor de restauratie in ongeveer ongewijzigde toestand was gebleven, stond achter een boog links en rechts in twee delen tegen de muur opgesteld.

De gedeelde kast, in neo-romaanse stijl gebouwd, bezat geen echt front, wel pijpimitaties in hout.

De speeltafel was in de prospektzijde van de rechtse kast ingebouwd en bezat twee balansklavieren. Het onderste klavier stond in verbinding met het groot orgel, het bovenste met het reciet. De tractuur was volledig mechanisch, maar voor een balansklavier viel die tamelijk zwaar uit; vooral op het recietklavier was elke « Fingerfertigkeit » uitgesloten. Het reciet stond immers links opgesteld. De abstracten liepen van het bovenste klavier naar beneden onder de organistenbank door, om in de zwelkast terug naar boven te komen.

Inventarisatie

De oude windlade, die De Volder uit Alseberg had overgenomen, was in de zwelkast nog aanwezig. Hiervan waren de scheiën vermoedelijk door De Volder opgehoogd. Het fundament was veel te dun (door herhaalde restauraties?) en vertoonde verschillende barsten, die over de hele breedte van de lade liepen. Na herstelling en na drie lijmbourten, bleek ze nog steeds niet winddicht te zijn. Daarom werd ze uiteindelijk gecopieerd in extra Franse kwartiereik.

De oude lade zal evenwel bewaard blijven in een plaatselijk museum.

De eiken kleppen zijn van Petrus Stevens. Ze hebben hun draaipunt achteraan in een pin en zijn uitneembaar. Omwille van hun degelijke makelij werden ze bewaard. De grootste waren dubbelkleppen en werden bij de restauratie als enkelvoudige hermaakt.

Alle kleppen werden van dubbel schapenleder voorzien.
Ook de eiken ventielkast werd gedeeltelijk bewaard.

Alle slepen en stokken waren van eik en werden omwille van hun goede kwaliteit bewaard.

Stevens verwerkte de prestant- en cornetstok tot één grote pijpenstok voor de Salicional 8. Daarom diende nu een nieuwe pijpenstok gemaakt te worden voor elk van die registers. Ook moesten sommige pijpgaten gestopt en andere terug opengemaakt worden.

Het rooster was gedeeltelijk oud en werd ook geconserveerd.

Het oude pijpwerk, dat tot een eenheid te brengen was, werd voor het nieuwe orgel bewaard. De pijpen, die Stevens er nadien aan toevoegde, waren niet te verenigen met de oude en werden daarom terzijde gelaten.

Daar de klavieren van het balanstype waren, moest een nieuw staartklavier uit eik vervaardigd worden; de ondertoetsen met beenbeleg en de boventoetsen in ebbenhout.

De plaatsing van de kleppenkast en de aanhechtingspunten van de oude slepen wezen duidelijk uit dat het klavier in origine aan de achterkant van het orgel heeft gestaan.

OPTIE VOOR DE RESTAURATIE

Hoewel er meerdere mogelijkheden tot restauratie aanwezig waren, hebben we bewust een optie moeten nemen. We lieten ons daarin leiden door twee elementen, die van doorslaggevende aard waren:

- ten eerste is er het contract van H. De Volder, dat weliswaar onvolledig was en waar we op een bepaald punt de vraag kunnen stellen of hij dit wel volledig heeft uitgevoerd. (zie: de flûte ouverte).
- ten tweede zijn er de verschillende elementen van het orgelpositief van Alseberg zoals de windlade en het oudere pijpwerk. H. De Volder heeft deze gegevens verwerkt en voegde er eigen elementen aan toe.

Bij de restauratie hebben we ons dan ook laten leiden door het concept van De Volder zelf. Andere voorbeelden als de orgelkast van Kobbegem (1851) en het mensuurbeeld van de pijpen stonden model.

HET PIJPWERK

Cornet

Hiervan waren er nog verschillende pijpen van De Volder aanwezig, nl. 16 pijpen van het 4-voetskoor en 13 pijpen van

het tertskoor. Ze werden door Petrus Stevens als diskant van de Flûte Ouverte gebruikt.

Een gewoonte bij De Volder is de laagste pijp te signeren ; zo vonden we :

Prestant du cornet
1842
orgue 48
C kruis

Opmerkelijk is dat de datum 1842 en niet 1850 is, datum van de plaatsing van het orgel.

Bij de restauratie werden de oude pijpen van De Volder terug ingeschakeld ; de rest werd aangevuld met nieuwe pijpen, waarvan de mensuren uit de oudere konden berekend worden. Ze kwamen ook overeen met die van Kobbegem.

Een opvallend kenmerk is dat de pijpen zeer wijd van mensuur zijn.

Prestant

Van de Prestant zijn alle pijpen nieuw gemaakt volgens de mensuren van Kobbegem. De frontpijpen zijn met tinfoolie belegd, een courant gebruik in de Vlaamse orgelbouw.

Flûte B./D.

Overwegend werd hier het oude pijpwerk gebruikt, dat niet van De Volder was. Het kwam uit het register dat in het vorige orgel als flageolet fungeerde. De 29 oude pijpen waren alle roerfluiten, voorzien van een verschuifbare hoed. (C^o - e2).

De bas (gedekt) werd nieuw bijgemaakt (C - B), alsook het hoogste oktaaf als een open fluit (f2 - f3).

De geëigende vorm van De Volder om naast een gedekte fluit ook een flûte ouverte te plaatsen, is hier onmogelijk geweest wegens plaatsgebrek ; ook de boringen in de stokken laten niet toe dit te veronderstellen. De Volder gebruikte immers ook de oude lade.

De Flûte ouverte in het Stevens-orgel was in de bas van hout en verwees noch voor wat mensuur, noch voor wat factuur betreft naar De Volder.

Montre D.

Is oud pijpwerk en is niet van De Volder. In het Stevens-orgel stond het in de Prestant.

Bourdon 8

De metalen pijpen (A - f3) zijn integraal nieuw volgens de

mensuren van Kobbegem. Voor het groot oktaaf (C - Gis), werden oude eiken pijpen gebruikt, waarvan de mensuren met die van Kobbegem overeenkwamen. Een eiken pijp (A) diende bijgemaakt te worden.

Doublette

Is oud pijpwerk, dat niet van De Volder is ; vermoedelijk wel van de auteur die de montre D maakte.

Nasard

Hiervoor werd Nasard-pijpwerk van De Volder gebruikt dat afkomstig was van het vroegere orgel van Affligem. Op de grootste pijp stond de inscriptie :

Nasard
orgue 10
1837
G

Aldus kon oud pijpwerk van dezelfde auteur, dat anders verloren dreigde te gaan, zinvol worden ingeschakeld.

Fourniture III

Dit register is helemaal nieuw. Het oude rooster was hier normgevend voor de mensurering. Het pijpwerk speelde in op de doublette, 1/2 toon hoger.

Samenstelling :

C	C ^o	C1	C2	C3
1	1 1/3	2	2 2/3	4
2/3	1	1 1/3	2	2 2/3
1/2	2/3	1	1 1/3	2

Trompet 8, Bas en Diskant

Deze is gereserveerd. De trompet van Stevens was in romantische zin gemaakt. De lepels waren hoog en bijgevolg met een smalle tongopening en van fabrieksmatige factuur.

Tremulant

Aan het nieuwe orgel werd ook een nieuwe inliggende tremulant toegevoegd.

INTONATIE

Wat de intonatie in het algemeen betreft kan erop gewezen worden dat de Volder het pijpwerk sporadisch nog al wat improvisatorisch behandelde, b.v. het verloop van de opsneden is niet altijd zo gelijkmatig.

Interessanter daarentegen is het feit dat hij intoneerde door het aanbrengen van haarfijne kernprikjes, wat hem distancieerde

van de meeste van zijn tijdgenoten, die er niet voor terugschrokken de kerns zwaar te steken.

Traditiegetrouw laat hij zijn pijpwerk klinken op een winddruk van 90 mm. W.K. en ook volgens de traditie is zijn pijpwerk in 1850 nog gemaakt van hoog loodgehalte (ca. 95%), uitgewalst en zeer dunwandig.

HENRI DE VOLDER, de oorspronkelijke auteur

Tot hiertoe is het oeuvre van Henri De Volder (Antwerpen, 1794 - Brussel, 1865) zo goed als onbekend gebleven. Gregoir noemt hem een « modeste et consciencieux facteur » die kort vóór zijn dood 59 orgels op zijn werklíjst had.

Henri's vader, Pierre-Jean De Volder, heeft in zijn loopbaan herhaaldelijk ernaar gestreefd de orgelbouw met nieuwigheden te verrijken zoals o.m. het regelen van de klanksterkte waarvoor hem op de tentoonstelling te Gent in 1820 een Gouden Medalje werd toegekend. Merkwaardig is overigens wel dat in zijn streven naar vernieuwingen, Pierre-Jean de makelij van zijn pijpwerk traditiegebonden hield. Henri daarentegen hield sterker dan zijn vader aan de tradities van het rococo. Niet alleen de faktuur van het pijpwerk getuige hiervoor maar ook de vormgeving van zijn orgelkasten tot zelfs de disponering van zijn instrumenten. Toegevingen aan de opkomende romantiek zijn voor Henri het stilaan weglaten van de furniture, het plaatsen van twee viervoetsfluiten (op éénmanualige orgels) waaronder de ene de traditioneel bekende roerfluit is, en de toegevoegde een « flûte ouverte ».

DE RESTAURATIE

Met de restauratie-reconstructie van het Henri De Volder-orgel te Asse-Terheide is niet alleen het land van Asse een representatief orgel uit het midden van de vorige eeuw rijker geworden maar is meteen voor het eerst een eerbetoen aan de oorspronkelijke auteur gegeven. Met het inwijdingsrecital, gecommentarieerd en gespeeld onder bijzonder grote belangstelling door Kamiel D'Hooghe (met werk van Fétis, Mozart, Haydn, J. Chr. Bach, Scarlatti en Dacquin), is gebleken dat het werk van Henri De Volder voortreffelijk werd gevaloriseerd met het restauratie en reconstructiewerk verleend door de Orgel- en Klavichordebouwer Potvlieghe-De Maeyer G. (Ninove). Auteur dezès droeg als adviseur verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het werk.

BIJLAGE

Samenstelling van een orgel in evenredigheid met de kerk van Assche-ter-Heyde.

Groot orgel

1. Montre 8 56 pijpen
2. Bourdon 16 56 p.
3. Prestant 4 56 p.
4. Flûte harmonique 8. 56 p.
5. Flageolet 2. 56 p.
6. Fourniture 3 rangen 168 p.
7. Trompette 8. 56 pijpen

Verbindingen pedalen

1. Groot orgel aan het pedaal
2. Klein orgel aan het pedaal
3. Koppeling der twee klavieren
4. Tremolo
5. Uitdrukking of expression
6. Een pedaal klavier van 27 toetsen

De twee orgels zullen in dezelfde kas geplaatst zijn en beide met het expression kunnen bespeeld worden.

De metalen pijpen zullen gemaakt zijn van eene mengeling van 3/5 tin op 2/5 lood, zeer goed metaal voor orgelpijpen.

De houten pijpen zullen gemaakt zijn in goed, droog en rood denne hout, eerste kwaliteit voor orgelpijpen.

De façadepijpen zullen niet spreken en gemaakt zijn in zink, gebronzéerd met zilverpoeder.

De kisten of sekreeten van beide orgels zullen gemaakt zijn van goed droog eiken hout zonder knopen, en naar het nieuw stelsel.

De abrégés mékanieken van de klavieren en pedalen in ijzer, de winkelhaken in koper.

De mekaneiken der registers ook...

*De knoppen der registers in percelij...
waarop de namen der spelen, die van het groot orgel in zwarte letters en die van het kleine in blauwe.*

Alle de treklatten der klavieren en pedalen zullen voorzien zijn van vijskens, dienende tot de sterkte en juistheid der mekaneiken.

De blaasbalg zal zijn van goed droog denne hout en gemaakt naar het nieuwe stelsel, met eenen réservoir met twee plooyen,

eene regte en eene averegte aan om geregelden wind te geven, en twee luchttrekkers, hij zal ook zeker groot genoeg zijn voor zijne bestemming.

Zal ook in de orgel geplaatst zijn, een réservoir régulateur, genaamd anti-secousses.

Om zeker geen ten minste windverslapping in de orgelkisten te hebben, en de groote pijpen kunnen volle kracht te geven, zullen de bassen der groote spelen op eene afgescheiden orgelkist geplaatst zijn.

De twee klavieren zullen zijn in goed ivoor, ieder van 56 toetsen, de ramen in mahoniehout, zij zullen met eene schuif kunnen ingesloten worden.

Alle de werken zullen uitgevoerd worden volgens hier bovengemelde voorwaarden, de pijpen zullen goed spreken, eene ware, zachte, juiste en uitmuntende welluydendheid hebben, de spelen zullen geharmoniseerd zijn ieder volgens zijn waar karakter.

De blaasbalg zal gemakkelijk werken, ook van kracht geregelden wind geven, en zal niet de minste windontsnapping mogen hebben of geen gedruisch maken.

De registers zullen gemakkelijk en zacht openen en sluiten, de klavieren zacht spelen zonder de minste hapering.

Alle de werken van het orgel zullen zuiver en sterk gemaakt zijn.

De prijs is vijf-duyzend-zes-honderd-vyftig-frank, maken, leveren en plaatsen op de hoogzaal der kerk, alles tot mijnen last.

Aanmerkingen.

1° Ik zal het oud orgel overnemen voor de som van vijf-honderd franks.

2° De prijs der groote kas is in de aannemingsprijs niet begrepen, omdat ik niet weet welke kas men vereischt.

3° Als de klavieren in een afgescheiden kas (console) moeten geplaatst zijn, om den orgelist met het gezicht naar den altaar te hebben, dit verhoogd de prijs met eene som van zes-honderd-franks.

4° Tien jaren waarborg voor alle gebreken van opbouwning van het nieuwe orgel.

(get.) *Augustin Verhulst*
orgelmaker te Herent

Herent, den 23 november 1889.

[Parochiearchief Asse-Terheide, niet geïnteriseerd.

Meegedeeld door Jaak Ockley].

ASSE-TERHEIDE

Foto : Dirk Berckmans

Aspecten van de hedendaagse orgelmuziek

Klaas HOEK

1. Inleiding

Enkele weken nadat op 8 september 1980 de Erasmus-prijs aan Gustav Leonhardt en Nikolaus Harnoncourt was uitgereikt, werd een interview met Gustav Leonhardt gepubliceerd waarin vooral zijn houding ten opzichte van de zeventiende- en achttiende-eeuwse muziek naar voren kwam. In dat interview ging Leonhardt op een bepaald moment in op de werkwijze van diegenen uit de generatie voor hem, die zich hadden bezighouden met het uitvoeren van muziek van voor 1750, en hij stelde: « Al voor de oorlog, in Nederland minder dan in Engeland en Duitsland, was er een richting geweest, die speciaal de oude muziek met iets minder troebele ogen bekeek. En dan vooral - dat kan ik nu terugblikkend gemakkelijk zeggen - met een minder troebele blik omdat men alles had weggeveegd, zonder daarvoor in de plaats weer iets nieuws toe te voegen. De z.g. Neue Sachlichkeit. Alle romantismen werden van de muziek afgehaald. De noten werden kaal, naakt gespeeld. Alle fraseringen van latere uitgevers, crescendo-tekens en accenten, veranderde noten zelfs, werden verwijderd. Dan heb je de pure tekst voor je. Klaar. En je speelt precies wat er staat. Niets meer, niets minder. Dan heb je het werk zoals de componist het bedoeld heeft. Maar dat is natuurlijk niet waar. Wat de componist op had geschreven is ook maar een symbolentaal. Om die goed te kunnen interpreteren moet je precies weten wat de componist hiermee bedoeld heeft. Zoals ook zijn tijdgenoten dat wisten ». (1).

Deze Neue Sachlichkeit, die op veel gebieden een uitwerking had, manifesteerde zich in Duitsland, voor wat betreft de orgelbouw, de orgelmuziek en de uitvoering ervan, in de z.g. Orgelbewegung. Deze beweging was een mengsel van ondermeer: een correctie willen zijn op de toen nog heersende negentiende-eeuwse romantische geest; een spontaan en instinctief aanvoelen dat er een sterke verwantschap bestond tussen de voor die tijd nieuwe inzichten op het gebied van orgelbouw en compositie met die

van de zeventiende en achttiende eeuw; en bij velen een waardeoordeel over wat een orgel moet zijn, ten gunste van barokke opvattingen (het eigenlijke orgel is een blaasinstrument, is mechanisch van aanslag en heeft een sleeplade). Deze beweging, die ook buiten Duitsland weerklink vond, heeft vele verdiensten gehad: het stimuleren van een herwaardering van de muziek van voor 1750, het verzorgen van nieuwe uitgaven van deze muziek, het formuleren en uitwerken van nieuwe inzichten op het gebied van orgelbouw en restauratie, het stimuleren van het componeren en uitvoeren van nieuwe, vooral liturgische orgelmuziek.

Een belangrijk aspect binnen de orgelbeweging, een aspect dat Leonhardt niet noemt in het interview over de Neue Sachlichkeit, was de these, dat de toenmalige muziek een sterke innerlijke band had met de barokke componeerwijze.

« Wir kehren », (A. Schering, 1927), « zu diesen Klangerscheinungen (der Barockorgel) wieder zurück in einem unbesimmten Gefühl, in ihnen etwas in tiefstem Grunde mit uns Verwandtes zu finden. Dieses Verwandtschaftsgefühl ist jedoch nicht nur ausserer, klanglichter Art, sondern gründet sich auf eine Umstellung unseres Musikhörens und Musikempfindens überhaupt. Indem die Musik unserer Tage mehr von der malerisch-koloristischen Technik wegdrängt zu einer mehr plastisch-rhythmisch bestimmten, nähert sie sich in vielen Punkten dem Grundzuge der Barockmusik, und die alte Orgel wird zum Symbol einer Musikerfassung, deren Auswirkung der Zukunft gehört. Insofern wohnt dem neuen Instrument auch die Kraft inne, schöpferisch anzuregen. Ist es selbst zwar ganz gewiss nicht die Verkörperung eines zukünftigen Musikideals, so doch wenigstens ein Wegzeiger und Vorbereiter dazu, ein Versuch, unsere Klangerlebnisse zu bereichern und von alten zu neuen hinüberzuführen ». (2)

Bovenstaande these, over de band met de zeventiende en achttiende eeuw, had haar geldigheid in zoverre, omdat binnen de orgelbeweging als hedendaagse muziek beschouwd werd, de muziek van vooral Hindemith en in mindere mate die van Stravinsky, Milhaud, Honegger, Bartok, Schönberg. Binnen de beweging kreeg het muziekdenken van Ives, Varèse, Webern, Cowell en later Cage geen aandacht. Maar toen de aspecten van de omgang met het toonmateriaal van Webern, Varèse en Cage belangrijk werden voor de ontwikkelingen in de jaren '50 en '60,

verviel de these dat er een sterke verwantschap zou bestaan tussen de barokke componeerwijze en de hedendaagse. De orgelbeweging werd historische.

Soortgelijke ontwikkelingen waren er ook in de andere Europese landen. De versoberingsbeweging in de jaren 20 leidde in de Zuidelijke landen tot het z.g. neoklassicisme. Bij voorkeur werden voor het componeren voorklassieke composities als voorbeeld genomen. In de orgelwereld leidde dat ondermeer tot een herwaardering van de Franse barokke orgels met hun registratiepraktijken.

Maar wanneer de vroeg-klassieke, barokke en, in mindere mate, renaissance muziek geen vorm-model meer is van het hedendaags componeren, ontstaan er een aantal problemen :

- Bestaat er compositorisch gezien dan nog een band met de vroegere Europese muziek ?

Afgaande op wat bv. Ligeti, Xenakis, Boulez, Stockhausen hierover geschreven hebben, zeer zeker (3). De band ligt echter niet op het gebied van de vorm-conceptie. Bij deze componisten is een belangrijk kenmerkend verschijnsel voor hun compositiewijze, de verzelfstandiging van de muzikale elementen (duur, toonhoogte, klankkleur, enz.) en daarbij de diverse wijzen om een samenhang te krijgen tussen deze elementen.

Hierdoor wordt de affiniteit met en het denken over de niet-hedendaagse en buiten-europese muziek sterk bepaald. Deze denkwijze houdt geen verwerping in van de niet-hedendaagse of buiten-europese muziek, integendeel. Meestal wordt dat niet ervaren door diegenen die vasthouden aan vormprincipes van het neoklassicisme of de neobarok, of door diegenen die een negentiende-eeuws estheticisme aanhangen.

- Voorts wordt de interpretatie van oude muziek weer problematisch. In wezen kwamen de uitvoerders van oude muziek ten tijde van het neoklassicisme en de neobarok vanuit een speelpraktijk tot een uitvoeringspraktijk gekoppeld weliswaar aan de theoretische bronnen uit de tijd van de te spelen muziek, maar sterk gekleurd door de toenmalige nieuwe esthetische opvattingen.

« Solange man, im Namen der Neuen Sachlichkeit, überzeugt war, dass Historismus und Modernität sich ergänzen, statt sich auszuschließen, war die Interpretation, die man Aufführungspraxis nannte, um den Verzicht auf modernisierende Zusätze auszudrücken und ostentativ hervorzukehren, zwar in manchen Einzel-

heiten umstritten, in den Grundzügen jedoch, wie man glaubte, aller Fragwürdigkeit entzogen. Man rekonstruierte die Vergangenheit, soweit man sie kannte, namh sie also gleichsam beim Wort und entledigte sich der Mühe des Übersetzens durch die Behauptung, dass sie überflüssig sei, weil die unverfälschte Sprache des Originals in der Gegenwart, die der Barockzeit verwandt sei, unmittelbar verstanden werde ; die scheinbar fremde Sprache sei in Wahrheit die eigene. Wird aber die Affinitätsthese preisgegeben, so verliert der Historismus das gute Gewissen, dass er keiner sei. Die Utopie, dass es genüge, den Buchstaben der alten Musik wiederherzustellen und in Klang umzusetzen, um des Geistes, des musikalischen Sinnzusammenhangs habhaft zu werden, erweist sich als Täuschung, und die Schwierigkeiten des Übersetzens drängen sich von neuem auf. Interpretation erschöpft sich nicht in Aufführungspraxis. » (4)

- Verder komt er een nog grotere splitsing tussen hen die zich met nieuwe compositorische ontwikkelingen bezighouden en hen die bijna alleen niet-hedendaagse muziek spelen. Het alleen willen uitvoeren en het alleen willen luisteren naar oude muziek dreigt te vervallen tot een historiserende bezigheid, een zich afwenden van het heden. En het alleen bezig zijn met nieuwe compositorische ontwikkelingen dreigt een sterk momenteel gebeuren te worden.

Hoe is de binding met de hedendaagse muziek bij diegenen, die bijna alleen oude muziek spelen ? Leonhardt : « Ik heb ook de grootste bewondering voor de hedendaagse componist, die in deze stijlloze tijd tegen de klippen op blijft doorschrijven en zoeken. Ik voel me enigzins beschaamd dat ik in dat opzicht een veel gemakkelijkere weg gekozen heb. In een tijd waarin alles zozeer is opgesplitst. Alles in duizenden deeltjes is uiteengespat. Dat ik niet iets in een eigentijds idioom kan scheppen vind ik soms wel zorgelijk. » (1)

En Harnoncourt die het in zijn rede, uitgesproken tijdens de uitreiking van de Erasmus-prijs, vooral had over het muziekbefes als een louter aardige versiering in ons leven en de gevolgen daarvan, stelde, dat diegenen die met hedendaagse muziek bezig zijn en diegenen voor wie oude muziek meer is dan een schoon klankenspel, dezelfde maatschappelijke problemen hebben. Beide hebben ernstig te lijden van een wijd verbreide opvatting dat muziek een consumptie-artikel is en een schone franje moet zijn.

Algemener gesteld over de binding naar beide kanten : wat het heden aan muzikale ontdekkingen, methoden en inzichten aandraagt, kan een interpreter gebruiken om in werken uit het verleden opmerkzaam te worden op karakteristieken die voordien verborgen waren, en waardoor oude muziek een grotere kans maakt levende realiteit te worden. Dat kan bijvoorbeeld op het gebied van analyse, de verhouding muziek-religie, de doelstelling van sommige muziek en de wijze waarop zich dat uitkristalliseert in het toonmateriaal. Bovenstaande wil niet zeggen dat alle ervaringen met nieuwe muziek voor de interpretatie van de niet-hedendaagse muziek van belang is en dat omgekeerd elk werk uit het verleden toegankelijk is voor de uitvoerder wiens muzikaal bewustzijn vooral bepaald is door de hedendaagse muziek. Wel, dat hedendaagse compositietechnieken en uitvoeringspraktijken, nieuwe methoden van analyse en interpretatie van oude muziek veel gemeenschappelijks hebben, elkaar soms aanvullen, aspecten zijn van hetzelfde.

Hoe is de toestand voor wat betreft de hedendaagse orgelmuziek? Er is de algemene problematiek van de hedendaagse muziek : deze vindt plaats in de context van een muziekleven, waarvan de structuren, middelen en het doel grotendeels nog zijn ontleend aan de late achttiende en negentiende eeuw. Het symfonie orkest, de kamermuziekensembles, de opera/operette, de virtuosos, het solorecital, het concours, de theorie van de muziek met de ideeën over wat muziek is en behoort te zijn.

Daar komen nog specifieke problemen van het orgel en de orgelwereld bij :

- De meeste orgels staan in de kerken. De meeste kerken worden beheerd door kerkgenootschappen bij wie de organisten in dienst zijn. Binnen de kerkgenootschappen wordt veelal nog gedacht in tegenstellingen zoals religieus/profaan, geestelijk/liturgisch. Maar deze termen zijn op deze wijze niet meer toepasbaar op veel nieuwe muziek. Voor een aantal componisten en uitvoerders is muziek maken het bedrijven van liturgie, eredienst. Deze muziek is vaak niet te gebruiken in de huidige kerkgenootschappelijke eredienst. Deze niet-toepasbaarheid is reden om uitvoering, ook in kerk-concerten, achterwege te laten. Ook bestaat er onder de kerkmusici nauwelijks belangstelling voor deze visie op liturgie, eredienst. Een soortgelijke geslotenheid en gebrek aan belangstelling treedt ook op ten opzichte van de musici die werkzaam

zijn ten dienste van niet-christelijke religies.

- Velen hebben een normatief idee over wat een orgel is, wat er wezensvreemd aan is en hoe het moet klinken. Weinigen hebben het besef dat het orgel een instrument, een werktuig, een klankbron is, gekarakteriseerd door en geschikt voor iets bepaalds en ongeschikt voor iets anders. Hierdoor worden mogelijke ontwikkelingen op het gebied van de orgelbouw belemmerd.

- Veel belangrijke twintigste-eeuwse componisten hebben niet voor orgel geschreven (Stravinsky, Bartok, Varèse, Webern, Stockhausen, Boulez, Cage).

Een aantal ontwikkelingen zijn aan het orgel voorbijgegaan. Het is mogelijk dat iemand een vertekend beeld krijgt van de hedendaagse muziek waarin inzicht daarin alleen tot stand komt vanuit de orgelliteratuur en de speelpraktijk.

Ondanks bovenstaande belemmeringen en ondanks dat veel nieuwe orgelstukken zelden gespeeld worden en geen of nauwelijks aandacht krijgen in de orgelbladen (de orgelmuziek van Messiaen de laatste jaren uitgezonderd), zijn er zeer vele gecomponeerd en in druk verschenen, vooral na 1960.

De bedoeling van de komende artikelen zal zijn om over deze composities wat informatie te geven, onder andere over materiaalbehandeling, notatie-manieren, uitvoeringsproblemen, nieuwe muziek en kerkgenootschap, orgelbouw, muziek geschikt voor ondermeer orgel, opnamen van orgelcomposities op grammofoonplaat.

Tevens zal bij elk artikel een verwijzing komen naar boeken en artikelen die over de behandelde materie gaan.

(wordt voortgezet)

-
- 1) Haagse Post, 20 sept. 1980, p. 64, 65.
 - 2) Gurlitt, Willibald, Musikgeschichte und Gegenwart, eine Aufsatzfolge in zwei Teilen, uitgegeven door H.H. Eggebrecht, Wiesbaden 1966 (= Beihefte zum Archiv für Musikwissenschaft, Band 1 en 2) deel 2, pagina 98.

3) Zie onder andere :

Boulez, Pierre, Anhaltspunkte, Essays, Kassel, 1979.
Boulez, Pierre, Werkstatt-Texte, Frankfurt/M-Berlin 1972.
Stockhausen, Karlheinz, Texte Band 1, Keulen 1963.
Texte Band 2, Keulen 1964.
Xenakis, Iannis, Formalized music, Bloomington-Londen, 1971,
(daarin vnl. hfst. 7, towards a meta-music).
Ligeti, György, Über Form in der neuen Musik ; in : Darm-
städter Beiträge zur neuen Musik Mainz, 1966.
Nordwall, Ove, György, Ligeti, eine Monographie, Mainz 1971.
Daarin vnl. het interview Ligeti - Häusler p. 139-148.

4) Dahlhaus, Carl, Moderne Orgelmusik und das 19. Jahrhundert.
In : Orgel und Orgelmusik heute, Bericht über das 1. Colloquium
der Walcker-Stiftung für Orgelwissenschaftliche Forschung.
Stuttgart 1968, p. 40.

Literatuur :

— Een inleiding tot de hedendaagse muziek :

LEEuw, Ton de, Muziek van de twintigste eeuw ; een onderzoek
naar haar elementen en structuur. Utrecht, 1970. Daarin, voorwoord,
inleiding en panorama.

SALZMAN, Eric, Twentieth-century music : an introduction. Engle-
wood Cliffs N.J., 1968. Daarin, introduction.

— Voor wat betreft de orgelbeweging :

EGGEBRECHT, H.H., die Orgelbewegung. Stuttgart, 1967 ; en een
reaktie op deze publicatie door Söhngen, O. Erneuerte Kirchenmusik.
Eine Streitschrift. Göttingen, 1975.

— Globale overzichten over de nieuwe orgelmuziek, alhoewel nogal
Duits georiënteerd, zijn te vinden in :

Bericht von neuer Orgelmusik ; in, Schnebel, D. Denkbare Musik,
Keulen, 1972, p. 294 e.v.

Orgel und Orgelmusik heute, Bericht über das 1. Colloquium der
Walcker-Stiftung für Orgelwissenschaftliche Forschung. Stuttgart,
1968.

Orgel und Gottesdienst heute, Bericht über das 3. Colloquium der
Walcker-Stiftung für Orgelwissenschaftliche Forschung 1974, Stutt-
gart, 1975.

Conventie

tusschen den pastor ende den coster van Ste Livens
Essche over het spelen van de orgel binnen de parochiale
kercke van de voorn(oemde) prochie ende van de orgel
staende in de capelle tot Wijnhuysen aengegaen den 1
febr : 1785

Patrick ROOSE

Toen Franciscus Josephus Van Volcxem op 24 juni 1778 als
nieuwe pastoor te Sint-Lievens-Esse aankwam was hij 34 jaar :
zijn nog ongeremde vitaliteit zou hij dan ook ten volle kunnen
ontplooiën op dit niet onbelangrijke werkterrein. Er waren o.m.
herbouwingsplannen voor de kerk, reeds gedeeltelijk ingezet door
zijn voorganger G.C. Van de Meerssche, die lagen te wachten
om door hem tot een goed einde gebracht te worden. Van
Volcxem liet meteen ook een nieuwe pastorie bouwen. Verder
werd het hele kerkinterieur veranderd en verrijkt, tot een geheel
dat nog heden in nagenoeg ongewijzigde toestand te bewonderen
is. Sedert 1630 bestond te Sint-Lievens-Esse de Broederschap
van de H. Rozenkrans : ook deze genootschap wist de initiatief-
rijke pastoor nieuw leven in te blazen, hetgeen hem meteen een
aanzienlijke steun o.m. op financieel vlak bezorgde voor zijn
diverse realisaties. In het memorieboek van de Broederschap
kunnen we lezen :

*« Tot meerder eere en glorie van godt, ten dienste van de h.
maget maria en tot hun siele saligheijd sijn in het Broederschap
van den h. rosenkrans geschreven de naervolgende personen,
onder dewelcke alle die, naer hunnen naam geteekent met eene O,
hunnen besonderen iver tot het maecken van eene orgel in de
kercke hebben laeten uijtschijnen » (1)*

De Sint-Martinuskerk, die toch een bloeiend parochieleven
kende en zelfs een bedevaart-achtige toeloop voor de devotie
i.v.m. de H. Rozenkrans, en die een der grootste parochies was
van de dekenij Geraardsbergen (destijds nog bisdom Mechelen),
bezat immers nog steeds geen orgel. Het hoeft ons dus niet te
verwonderen dat pastoor Van Volcxem op 14 maart 1782 een
overeenkomst met de Gentse orgelmaker L.B. Van Peteghem
ondertekent voor de bouw van een orgel. (2)

Doksaal en orgel in de Sint-Martinuskerk te Sint-Lievens-Esse.
(foto R. De Vos, St.-Lievens-Esse)

Dat de keus op Van Peteghem viel is niet moeilijk te verklaren : Van Volcxem was voorheen onderpastoor geweest te Aalst waar hij één der grote meesterwerken van vader Van Peteghem (1758) kon bewonderen en beluisteren, en bovendien waren enkele kerken in de omgeving van Sint-Lievens-Esse ook al voorzien van Van Peteghem-instrumenten (Denderhouten 1763, Voorde 1769, Pol-lare 1776, Sint-Lievens-Houtem 1780).

Konkurrentie viel er trouwens niet te voeren : Van Peteghem was gewoon de grootste en enige in Oost-Vlaanderen. De grootte van het bedrijf wordt ons ten andere weer bewezen door de korte termijn waarop Van Peteghem het orgel speelklaar afleverde : het kontrakt werd ondertekend op 14 maart, op 26 oktober wordt betaald ! De pastoor betaalt de volledige som, wat bewijst dat hij tevreden was over het geleverde werk, en « *in consideratie van contante betaeling* » krijgt hij nog 20 guldens reductie (op 1.100 gulden).

De kast werd zoals gewoonlijk niet gemaakt door de orgel-maker, maar door een parochiaan van Sint-Lievens-Esse, de schrijnwerker Arnoldus de Clercq. Deze ambachtsman, geboren 19 mei 1726 (3), vinden we reeds in 1746 aan het werk in de kerk (« *eenighe reparatien aen de hoogsaele* ») en ook alle andere meubelwerk onder Van Volcxem wordt door hem bezorgd.

Het orgel wordt zonder dralen ingezet om de diensten op te luisteren, doch er moet nog beroep gedaan worden op een vreemde organist. Tot 1 januari 1783 wordt deze organist betaald om een twintigtal keren gespeeld te hebben. Verder in de rekeningen lezen we de naam van de organist Bernardus Aelbroeck die alsdan betaald wordt tot mei 1783 voor 33 maal spelen. Kost en logies krijgt hij gratis bij de pastoor. Deze situatie duurt tot 1785, wanneer de pastoor, wellicht na lang zoeken, een middel vindt om aan een vaste organist te geraken : Carolus de Coster (4), koster (nomen est nomen) te Sint-Lievens-Esse, heeft een 18-jarige zoon die de eerste stappen in het orgelspel aan het zetten was. Alhoewel hij niet als « *eenen geheel bequamen organist* » kon aanzien worden, benoemt de pastoor Petrus de Coster tot vaste organist, maar dan wel onder een zeker aantal voorwaarden.

We laten de tekst van deze overeenkomst hierna in extenso volgen : hij geeft ons een goed beeld van de praktijk van de 18de-eeuwse organist en is bovendien ook nog prettig om lezen

vanwege de pittoreske taal uit die tijd.

Conventie tusschen den pastor ende coster van Ste Livens essche over het spelen van de orgel binnen de parochiale kercke van de voorn[oemde] prochie ende van den orgel staende in de capelle tot Wijnhuijsen aengegaen den i febr: 1785

terwijl den onderschreven om vele redens hem moverende van intentie is te disponeren van het spelen van de orgel in sijne parochiaele kercke (tussengevoegd: ende in de capelle tot Wijnhuijsen) ten voordeele van petrus de coster sone van carolus sonder prejuditie nogtans van imants recht, soo is hij ten dien regarde met den voorn[oemden] carolus de coster vader van petrus overeengekomen op volgende conditien.

1°

sal den geseijden petrus de coster gehouden sijn te accompagneren met de orgel alle kerckel: diensten als sijn hoogmisse, vespers en lof op alle sondagen en heylig dagen van het jaer, alle donderdaegsche, en votiven missen, uijtvaerden en loven die binnen het jaer souden konnen vorenvallen, jaergetijden, generalijk alle diensten die hem van den ondergeschreven sullen voorgehouden worden, sonder van particuliere die eenige diensten versoecken iets te mogen pretenderen.

2°

en sal hij petrus de coster niet vermogen te voegen tusschen den coorsang, als kyrie eleison, gloria in excelsis, credo, magnificat & (= enz.) eenig tusschenspel maer sal gehouden sijn allen sang van het beginsel tot het eynde ofte soo lang als het behoort ten volle uijttespelen.

3°

en sal hij petrus de coster niet vermogen te spelen ten tyde van den godsdienst en wel besonderlijk ten tijde van het h. sacrificie der misse eenige staet liedekens ofte slegte airkens, die meer aenleijdinge geven tot verstroijtheden van de tegenwoordige als tot de godvrugtigheijd en verheffinge van geest om god te bidden tot welcke eyndens de orgels dienen.

4°

sal hij petrus de coster gehouden syn ten tijde van de h. consecratie te spelen o salutaris hostia, ave verum & ofte diergelijks volgens heijsch van den dienst, sonder hem mogen te vergenoegen met het spelen van eenige stucken daer niet en word onder gesongen.

5°

op de vier hoogtyden van het jaer als oock op den kermis dag sal hij petrus de coster gehouden syn ten synen koste te besorgen eenen geheel bequamen organist om den dienst van geheel de voorn[oemde] dagen te spelen ten minste de twee eerste volgende jaeren beginnende met datum deser ten waer hij soodanig toenamp in het spelen van de orgel dat hij onderschreven sig met syn gespel wilde vergenoegen.

6°

den ondergeschreven sal tot het volkomen van alle de voorschreven conditien voor jaerlijcks pensioen betaalen aen den voorn[oemde] petrus de coster ofte aen synen vader eens dertig guldfens] courant, soo nogtans dat hij petrus de coster spelende enige uijtvaerden die de orgel moeten betaalen boven het gemeld pensioen sal profiteren voor elck uijtvaerd tot acht stuijvers.

7°

en alsoo het gemeld pensioen moet gevonden worden uyt klijne giften ofte offerandens die aen de kercke geschieden, welckers dispositien aen den ondergeschreven in de omstandigheijd van dese trouble tijden souden konnen ontrocken worden, ofte dewelcke door oorlog, dieren tyd ofte andere onverwagte voorvallen souden konnen komen te cessereren soo sal in de macht blijven van den onderschreven alle tijden en stonden sijne aengegaene conventie te revoceren, hem geensints sterck maeckende van meer als een half jaer van het bovengemeld pensioen te garanderen.

aldus en onder de boven gemelde conditien overeengekomen desen eersten februarü i700 vijftientig F. J. van volcxem pastor tot Ste Livens essche

C. D Coster en Coster in Ste Livens Essche

Hoewel het met de zaak des orgels verder geen direkt verband houdt, doch eerder als kort eerbewijs aan de pastoor die voor het thans als monument beschermde orgel zorgde, wil ik hier nog even stilstaan bij de zinsnede « in de omstandigheijd van dese trouble tijden ».

Er stond onze streken en in het bijzonder de kerk een en ander te wachten in de komende jaren. Er waren vooreerst de eigenzinnige plagerijen van het Oostenrijks bewind (begonnen ca. 1770 met Maria Theresia en ijverig verder gezet door Jozef II). Pastoor Van Volcxem schrijft ergens: « *Memorie dat in mey 1786 is geschied de overleveringhe van de archiven van den*

roosencrans ende alsoo oock desen boeck in gevolge het placcaert van josph den tweeden afschaffende de broederschappen welcke archiven my door de wet gerestitueert sijn den 16 meert 1790» (5).

Na de kortstondige verademing tijdens de Brabantse revolutie van 1790 kreeg men achtereenvolgens te verduren : de restauratie van het Oostenrijks bewind, de eerste Franse inval (door generaal Dumouriez), de herovering door de Oostenrijkers (we schrijven maart 1793) en tenslotte de alsdan veel radikalere nieuwe overrompeling door de Franse republikeinen.

In zijn « *Kleynen hand-boek* » (6) schrijft Van Volcxem :

« Loopende schulden

den 7 7bris 1794 geleent van het geld competerende den roosencrans vier honderd guldens courant

en van het geld competerende den armen van Ste Livens essche twee honderd vijftig guldens courant

en van mijne eygen penningen daer bij gevoegt vyf honderd vijftig guldens courant dico 550

dus in het geheel twelf honderd guld[ens] courant om ten Laste van de pastorije te betaelen de onregtveerdige quellinghe immers om den godsdienst gerustelijk te kunnen blijven verwoorderen, opgedrongen door de fransche natie en haeren ongeluckigen aenhang van ons Land. naer te sien wat dat er voorders dies aengaende sal beschickt worden.

f. j. Vanvolcxem pastor tot Ste Livens essche »

Dat was een aanzienlijke som, groter dan b.v. de kostprijs van het orgel. (7) Begin 1797 worden de pesterijen tegen de geestelijkheid door het Directoire-bewind op de spits gedreven ; in september wordt de eed verplicht gesteld, en dit ontketende pas de storm in een land waar de religie rotsvast ingeworteld zat. De priesters hadden nog enkel de keus tussen het afleggen van de eed of onderduiken.

Deportatie-bevelen, uitgevaardigd tegen de meest toonaangevenden of meest volhardenden slaagden er niet in de clerus te terroriseren ; 585 werden veroordeeld maar slechts 32 konden weggesleept worden. Helaas... onder hen bevond zich F.J. Van Volcxem. Het hoeft ons misschien niet te zeer te verwonderen want in werk en geschriften komt hij over als een markante doch honkvaste persoonlijkheid, wellicht onvoorwaardelijk bereid om tot het uiterste te gaan. (8)

Tot slot citeren we uit « *Précis historiques* » (9) welke, nog veel « *onregtveerdige(r) quellinghe* » hem uiteindelijk te beurt

gevallen is :

VAN VOLCXEM, François-Joseph, né dans le diocèse de Malines, vers 1744, curé d'Esschen-Saint-Liévin. Arrêté en 1797, conduit à Rochefort, déporté et relégué dans le désert de Konamama, où il mourut de la fièvre pestilentielle le 18 novembre 1798. à l'âge de 54 ans.

Voetnoten

- 1) Rijksarchief Ronse (R.A.R.), Kerkarchief Sint-Lievens-Esse (S.L.E.), nr. 59, fol. 8.
- 2) Van Volcxem is een nauwgezet administrator geweest : over de twintig jaar dat hij pastoor was, vinden we in het archief zoveel teksten van zijn hand als van de hele voorgaande periode samen.
Het archief is thans overzichtelijk geordend in het Rijksarchief te Ronse. De katalogus verwijst onder nr. 76 naar het kontrakt aangaande het orgel. Dit kontrakt werd gepubliceerd door J.P. Felix in « *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige kring van Ronse en het Tenement van Inde* », **XXLII** 1972, p. 66.
- 3) Pastoor Van Volcxem heeft een lijvig boek aangelegd met een alfabetische naamlijst van zijn parochianen, met data (geboorte, huwelijk, kinderen, overlijden, enz.).
- 4) Carolus De Coster, ° 28 juni 1729.
Petrus De Coster, ° 17 maart 1766.
(bron : zie voetnoot 3).
- 5) Zelfde bron als sub 1.
- 6) R.A.R. Kerkarchief S.L.E., nr. 88. p. 210.
- 7) Het « *Comite du Salut Public* » had op 11 juli 1794 de order gegeven dat men zou « *dépouiller la Belgique..., établir des contributions, enlever tout l'argent possible* ». Op 9 augustus werd het nog erger, toen werden 60 miljoen opgeëist van « *Nobles, prêtres, maisons religieuses, gros propriétaires et capitalistes* ».
- 8) H. Pirenne vermeldt in zijn *Histoire de Belgique* (deel VI, p. 43) dat er reeds in februari 1793, bij de eerste Franse annexatiepogingen, haarden van weerstand waren te Edingen en Geraardsbergen.
Had van Volcxem hier bepaalde relaties mee ?
- 9) *Collection de Précis Historiques, Mélanges Littéraires et Scientifiques* par Ed. Terwecoren S.J., Tome VII 118° Livraison, 5e année, Nouvelle série ; 15 nov. 1856, nr. 22 :
« *Liste des prêtres Belges déportés à la Guyane et aux îles de Rhé et d' Oléron pendant la persécution Française* » (2de aflevering) ; p. 553 ;
Er wordt nog bij vermeldt dat Van Volcxem ingescheept werd te Rochefort met de tweede lading (waaronder 16 Belgische priesters) op 1 augustus 1798 (Er was een eerste lichtung geweest in november 1797). Op 8 oktober aangekomen te Cayenne en op 16 oktober 24 mijl verder in de woestijn van Konamama afgezet. De golf van deportaties die later plaatsvond, werd gedeclareerd op 4 november 1798, als reactie op de Boerenkrijg.
Vermelden we dat ook nog bij Potter & Broeckaert « *Geschiedenis der Oost-Vlaamse gemeenten* » (zie bij St.-Livens-Esse) gegevens te vinden zijn over Van Volcxem en over het orgel ; alleen wat betreft de data zijn er lichte verschillen in vergelijking met de hoger geciteerde werken.
Een meer kleurrijke beschrijving tenslotte, is aan te treffen in het boek van J. Van Bavegem « *Het Martelaarsboek of heldhaftig gedrag der Belgische geestelijkheid ten tijde der Fransche omwenteling* », Gent, 1875.

Bouwstenen

De aflevering « Bouwstenen » in ons vorig nummer van Orgelkunst (IV, 1) blijkt met levendige belangstelling gelezen te zijn ; de gekleurde taal en het feit dat er een aantal faits-divers publiek gemaakt worden zullen hiertoe wellicht de reden geweest zijn. Niettegenstaande we nog heel wat archivaria te publiceren hebben die essentiëler van organologisch belang zijn, willen we daarom ook in deze aflevering nog een gedeelte publiceren uit het Averbode-archief, zoals ons ter hand gesteld werd door de heer G. Loncke.

Uit :

fr. Th. Valvekens o. praem. : « Het grote orgel onzer abdijkerk » (onuitgegeven verhandeling ; Averbode, s.d., uit de kontekst kan worden opgemaakt dat deze verhandeling ca. 1950 neergeschreven werd) :

« DE EXPERTISE VAN HET ORGEL ».

Voor de expertise van het orgel, werd door de abdijs beroep gedaan op twee musici die toen tot de meest bevoegde behoorden : de musicoloog de Burbure uit Antwerpen, en de orgelist der Antwerpse kathedraal en tevens orgelleraar aan de Antwerpse Muziekschool Callaerts.

Antwerpen 24 November 1858

Zeer Eerw. Heer Superior,

Ik heb uwen geeerden brief van 21 dezer wel ontvangen en zoude daar geerne eerder op geantwoord hebben, waer het zake ik eerder definitive decisie van den Heer L. de Burbure bekomen had. Mevrouw zijne echtgenote is ligtelijk ontsteld en daerom kon Z.Ed. niet voorzien Maendag hoe dit zoude gedraeid hebben, doch nu heden schijnt alles beter te gaen en daermede zouden wij ons Zaterdag op de reis kunnen begeven. Doch vallen er eerst enige opmerkingen te maken. Op de eerste zoude de Heer Loret moeten antwoorden : 1. De hevige koude die wij nu hebben, zoude geen slechten invloed op het orgel uitoefenen, dat soms de touchen zoude blijven hangen, het houtwerk gezwollen zijn enz... want wij zouden niet geerne eenige opmerking te maken hebben waerop den H. Loret zoude antwoorden dat het weder er de oorzaak van is. Wij willen alles conscientieus onderzoeken.

2. Mr. de Burbure is van ouds vijand van vroeg op te staen en zoude liever gansch beroofd zijn van zijn nachtrust, dan te moeten met het eerste convoi te vertrekken. Daerom hadden wij gedacht van hier op Zaterdag avond ten 5 uren tot Herenthals te komen, en dan verzoek ik U aldaer een rijtuig te zenden om dan tegen 9 uren of omtrent in uwe abdijs aen te komen.

Wat den Heer Callaerts betreft, dezen heeft wel willen toestemmen ons te vergezellen, alhoewel het hem zeer moeilijk valt. Hij zal van de nodige Muziek voorzien zijn, maer zoude moeten kunnen schadeloos gesteld worden, zoo als het immers altoos met die soort van mannen gelegen is, doch is braaf en kundig en daerbij een zeer deftig en fatsoenlijk jongeling.

Ik heb hem doen verstaen dat die conditie aengenomen worden. Dus in geval er van uwentwege geen contr'order komt (nopens d'H. Loret) dan vertrekken wij alhier om 5 uren ovr Herenthals.

Verder ben ik gelast Zeer Eerw. Heer Ued. de hertelijke groetenissen te doen van mijn beminde Echtgenote, Moeder en Schoonvader alsook van mijne kinderen en hopende UED. in goede gezondheid te vinden, zo heb ik de eer mij te noemen.

UED. ootmoedigen Dienaer

Goovaerts-Van den Wouwer

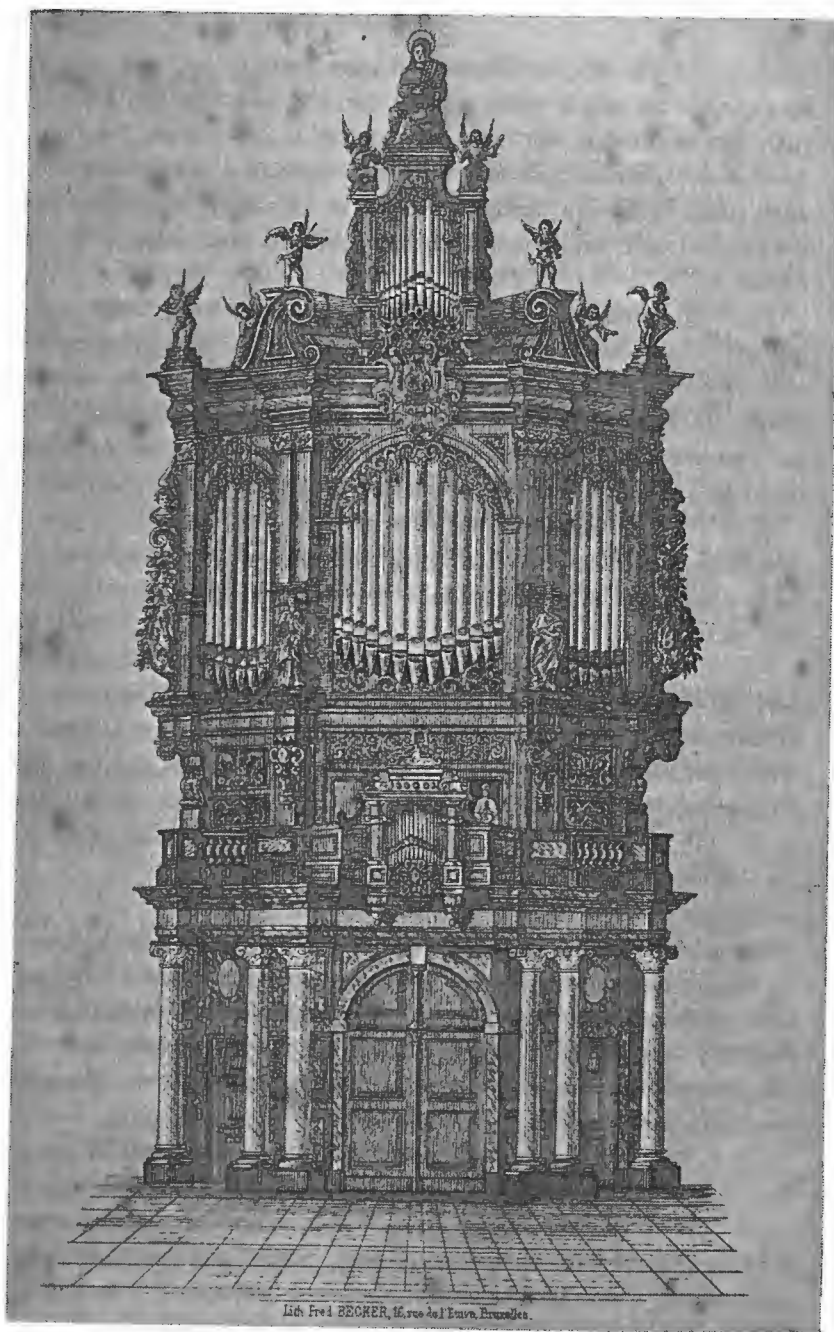
met haest.

Die heren waren wellicht uiterst streng geweest, en hadden de minste defecten gereleveerd. Het antwoord van Loret, op een brief desaangaande vanwege de Provisor getuigt het. Waar Loret Bogaerts schrijft, doelt hij op « Van den Bogaert ». We lezen er ook in dat Mevrouw Loret toen al geruime tijd ziek was. Ze zou niet lang meer leven.

Bruxelles le 18 Décembre 1858

Monsieur le Proviser,

Les dérangements qui sont arrivés à certains jeux de l'orgue proviennent de petites ordures qui sont tombées dans les tuyaux. Tous les organistes, nos amis comme nos ennemis, conviendront que cela est une force majeure, malgré que l'on prend tous les soins les plus minutieux pour que les poussières ne tombent pas dans les tuyaux. La plus petite mouche suffit pour arrêter le son d'un tuyaux de 32 pieds, et je voudrais voir

ORGUE DE L'ABBAYE D'AVARBODE
(Belgique)

Het Loret-orgel in de abdij te Averbode.

Overgenomen uit :

H.V. Couwenbergh, L'orgue ancien et moderne, Lier, s.d. (1887)

celui qui dans les journaux oserait dire que l'orgue d'Averbode n'est pas d'accord pour ces petits dérangements. Ne craignez pas pour Mr. Fétis ou aucune membre de la commission oserait se permettre de faire la plus petite observation sur ce point, car ils se feraient passer devant le public pour des imbéciles. Maintenant je suppose que je me rends à Averbode pour travailler une heure à l'orgue pour accorder ces tuyaux, d'ici 8 jours de temps il y aura d'autre tuyaux plus ou moins dérangés, ce qui est incorrigible et inévitable dans tous les orgues du monde.

Par conséquent croyez moi Monsieur, ne vous inquiétez pas du tout sur ce point. Je passerai avec mon fils Joseph à Averbode avant de me rendre à Paris dans les premiers jours de Janvier. Je peux rien faire à l'orgue de Averbode sans mon fils qui peut plus facilement arriver aux tuyaux dérangés que moi, et depuis son arrivée à Bruxelles je l'ai envoyé dans toutes les localités pour arranger et accorder les orgues et recevoir de l'argent. Il est en ce moment dans les environs de Tourcoing (France) et il doit encore aller à Valenciennes et à Somain, aussi en France. Jugez combien il serait pénible que je devrai le faire retourner sur ses pas pour se rendre immédiatement à Averbode, et cependant je suis prêt à le faire si vous et Mr. le Supérieur l'exige. Je comprends très bien que ce serait dans mon propre intérêt que vous l'exigerez et je remercie mille fois, Mr le Proviseur de tout dévouement et respect que vous avez toujours témoigné pour moi et toute ma famille, et c'est parce que je prévoyais ce qui vient d'arriver aujourd'hui que j'ai désiré avoir Mr. Bogaerts à Averbode pour le mettre au courant des jeux de l'orgue qui sont suceptibles à se déranger par le moindre petite poussière et Mr. Bogaerts avec Henri le souffleur aurait pu aussi facilement corriger et accorder les tuyaux que moi, car Henri a aidé plusieurs jours pour accorder les grands tuyaux de Bombarde en de trompettes, et il connaît bien son chemin dans l'orgue, et je dis que c'est vraiment un malheur pour nous, que Mr. Pierre n'a pas été à Averbode pendant le dernier mois que nous avons travaillé.

*Nous sommes occupés en ce moment à travailler à mort à l'orgue de Paris. Je vous prie Monsieur de dire à Pierre de ma part que Dom Bédos dit dans son célèbre traité que dans les grands orgues, il arrive souvent des tuyaux discords, dans certains jeux qu'un organiste que a quelque habilité doit tâcher d'éviter ces notes dans son jeu et dans ses improvisations. Nous espérons Mr. le Proviseur, que vous viendrez à Bruxelles encore cette année que vous viendrez nous voir. Ma femme est encore toujours dans un triste état. En attendant je suis Monsieur
Votre respectueux serviteur, H. LORET*

Besprekingen

ORGELBEWEGUNG UND ORGELGEGENBEWEGUNG.

Eine Arbeit über die Ursprünge und die Entwicklung der dänischen Orgelreform bis heute von FRANS BROUWER.

Ed. Joachimsthal Publishers — Utrecht 1981 — Prijs Hfl. 69,50.

Alhoewel ons land nauwelijks betrokken was bij de « Orgelbewegung », komt het mij toch als zeer verrijkend voor te vernemen onder welke impulsen de « Orgelbewegung » op gang werd gebracht, en hoe zij door artistieke en professionele ernst vorm kreeg.

Gezien het belang van dit werk heb ik er een uitvoerige bespreking willen aan wijden om het U in vorm van bijdrage ter lectuur aan te bieden.

Dit zojuist verschenen boek is het eerste in een nieuwe serie van het Instituut voor Muziekwetenschap der Rijksuniversiteit te Groningen onder de redactie van Paul Op de Coul.

Deze publikatie omvat 112 bladzijden, verdeeld over vijf hoofdstukken, aangevuld met de bronvermelding, een literatuurlijst, disposities en afbeeldingen van belangrijke orgels en een optische tabel met overzicht van de orgelmakers die in Denemarken sedert de 17de eeuw werkzaam zijn geweest.

De « Orgelbewegung » is een uiterst belangrijk gegeven waarop in België slechts schoorvoetend gevolg gegeven werd. Toch zit daar de wortel van de evolutie van het orgelmaken in de 20ste eeuw.

Vanuit de Elzas stimuleren Albert Schweitzer en Emile Rupp de « Orgelreform ». Zurück von der vom Erfindungsteufel eingegebenen modernen Fabrikorgel zur tonschönen und wahren Orgel » (Schweitzer). Vanuit Straatsburg werd deze idee in het begin van onze eeuw door Albert Schweitzer (1875-1965) ontwikkeld. Hij was beïnvloed door zijn contacten met de Silbermannorgels en door zijn bewondering voor de orgelkunst van Cavaillé-Coll. Hij reageert tegen de navolgers van Abbé J.G. Voglers « Simplifikationssystem » met het vervangen van de mixturen en de aliquoten door 16' en 8' registers. Het aanwenden in Duitsland van veel technische vondsten staat in sterke tegenstelling met ernstige orgelbouwrealisaties van Cavaillé-Coll.

Emile Rupp eerst en later Schweitzer verwierpen het fabrieksorgel en ontwikkelden de ideeën waaruit de « Orgelreform » van de Elzas groeide.

Schweitzer vond de Duitse orgels van de 19de eeuw ongeschikt om de muziek van Bach te vertolken, en dit laatste was het criterium geworden.

De klankopbouw vanuit de pyramide van grondtonen naar boventonen vond hij in de oude orgels en in de Franse orgels. Het « Werkprincip » was in Duitsland tijdens de tweede helft van de vorige eeuw verloren gegaan en dit ten voordele van een « Verschmelzungsklangideal ». Het polyfone orgelspel komt nochtans enkel op een mechanisch orgel tot zijn recht.

Albert Schweitzer publiceerde in 1906 « Deutsche und französische Orgelbaukunst und Orgelkunst ». Zijn boek had gevolgen. In 1909 werd ter gelegenheid van het derde congres van het « Internationalen Musikgesellschaft » te Wenen een « Internationales Regulativ für Orgelbau » uitgewerkt met belangrijke stellingnamen.

Carl Straube publiceerde in 1904 « Alte Meister des Orgelspiels ». Het werd de herontdekking van de « ewig jungen alten Meister ». Wilibard Gurlitt, professor aan het Instituut voor muziekwetenschap in Freiburg i. Br. bestudeerde « Syntagma Musicum » van Michael Praetorius en verwezenlijkte in 1921 met de hulp van orgelmaker Oscar Walcker het zogenaamde Praetoriusorgel.

De idee van de permanente vooruitgang, te wijten aan de vordering van de techniek en de wetenschap, wordt hier de eerste maal doorkruist met de overtuiging dat « jede Zeit ihr eigenes charakteristisches Klangideal besass » (Gurlitt). Is het niet zo dat in elke tijd een bijdrage geleverd wordt, accenten geplaatst worden en een keuze gedaan wordt, die dan al dan niet tenvolle uitgewerkt wordt.

In 1925 kwam de « Wiederentdeckung » van het Schnitgerorgel van de St.-Jakobi in Hamburg. Orgelkundige Jahnn was hier samen met Straube, Ramin en Harms de drijvende kracht. De « Orgelbewegung » is geboren. Wilibald Gurlitt was de organisator van de « Orgeltagung » in Freiburg i. Br. in 1926. De krachtlijnen werden bepaald door de muziekwetenschap, de liturgie, het orgel en de renaissance van de polyfonie en de oude muziek.

Het zogenaamde Praetoriusorgel had een belangrijke plaats in

de gedachtenwisselingen. Hier kwam ook het Compeniusorgel van Frederiksborg te Kopenhagen ter sprake. Men zocht een orgel waarop Bach, Reger, Scheidt e.a. meesters konden gespeeld worden. Het compromisorgel was geboren.

Christhard Mahrenholz (1900-1980) was de inspirator van de « Orgeltagung » in Freiburg i. Sa. in 1926.

Na Schnitger, na Praetorius stond Silbermann in het midden van de belangstelling. De liturgie, de muzikwetenschap en het probleem van het orgelmaken zowel historisch als nieuw cirkelde rond het thema : « die Funktion der Orgel als Kirchenorgel ». Mahrenholz stelde dat het orgel zijn plaats heeft naast het koor en de zang. Het is de « entvokalisierten menschlichen Stimme ». Het orgel alterneert met het koor, het orgel speelt preludia, het heeft een zelfstandige functie en is niet louter begeleidingsinstrument.

De « Orgelbegung » ontdekte opnieuw de kerkmuzikale functie van het orgel vanuit de Lutherse kerk, vanuit haar vertegenwoordiger Mahrenholz. Tot het einde van de 18de eeuw was het duidelijk dat de liturgie, het koor en het orgel drie zelfstandige eenheden waren die Gods Woord verkondigden. « Die Orgelbewegung solle von der Liturgie ausgehen » schrijft Mahrenholz.

De « Orgelbewegung » stelde op erg ruime vakgebieden. Naast de historische orgelbouw was de liturgie een inspiratiebron geworden. Na de « Berliner Tagung » in 1928 onderscheidde Mahrenholz drie orgeltypen : het Werkprinzip-Organ, het multiplex-organ en het compromisorgel.

« Orgelbewegung » resulteerde in verschillende basiswerken. « Die Berechnung der Orgelpfeifenmessungen vom Mittelalter bis zur Mitte des 19-Jahr-hunderts » en « Die Orgelregister, ihre Geschichte und ihr Bau » van Mahrenholz. In 1929 verscheen het tijdschrift « Musik und Kirche ». « Ueber Orgelkunst in Gotik, Renaissance und in Barock » is een belangrijke publikatie van Hans Klotz.

Deze ideeën vonden ingang in Denemarken waar de firma's Marcussen en Son in Abenra en Th. Frobenius in Kopenhagen de nieuwe richting bepaalden en uitwerkten.

In 1914 bouwde Frobenius een salonorgel voor Emilius Bangert. Deze was een goede vriend van Albert Schweitzer en kwam verschillende malen naar Denemarken en beïnvloedde er de orgelkunst. Frobenius reisde in 1924 naar de Elzas en naar Zwitserland

om er te bestuderen hoe een verbinding van het oude en het nieuwe tot stand gekomen was. Zijn nieuwe inzichten werden onder invloed van Schweitzer en Bangert uitgewerkt in de restauraties van de kathedraalorgels van Roskilde en Arkus.

In 1924 werden voor de eerste maal in de 20ste eeuw terug sleepladen gemaakt. Dit gebeurde naar het systeem van Jahn en Harms, uitgewerkt door Laukhuff en uitgevoerd door Frobenius voor de restauratie van het oudste orgel (1555) van Denemarken.

Albert Schweitzer was ook de overtuigde pleitbezorger voor het maken van nieuwe sleepladen voor de restauratie van het kathedraalorgel van Arkus dat oorspronkelijk door de Schnitger-leerling Lambert Daniel Kasten in 1730 was gebouwd. Sedert 1922 was Schweitzer met de voorbereiding van deze restauratie bezig. Er waren ook contacten tussen Karl Straube en Frobenius.

Het huis Marcussen kreeg onder de leiding van de 22-jarige Sybrand Zachariassen in 1922 inlichtingen vanwege Günther Ramin in verband met de « Orgelbewegung » in Duitsland, de « Neuorientierung » op de polyfonie en de bouw van het Praetoriusorgel. Het was voor hem een beslissende confrontatie. Het eerste resultaat kwam in de Holmenskerk te Kopenhagen, — organist Mogens Wöldike, geboren 1897, — waar het Köhne-organ (1872) veel boventoonrijker werd.

Dit was de aanloop tot een interessante orgelbouwwontwikkeling in Denemarken die door Frans Brouwer met grote kennis en heldere structuur ontwikkeld wordt in een compacte schrijftaal met veel informatie, en rijke inhoud.

Na een overzicht van de « Orgelbewegung » in de Elzas en in Duitsland en dit tot ongeveer 1930 schrijft Brouwer over de opgang, de karakteristieken en de glans van de Deense « Orgelreform », geperiodiseerd tussen 1930-1945 en tussen 1946-1963. De invloed van de Deense orgelbouw op de andere landen en de « Orgelgegenbewegung » worden met eruditie en zin voor synthese neergeschreven.

De structuur- en stijlkenmerken van de orgels van Marcussen en Frobenius worden haarfijn blootgelegd. Toch mis ik hierbij de beschrijving van de konstruktie van de windladen, de algehele windvoorziening en de samenstelling van het pijpenmateriaal. De invloed van deze geniale Deense orgelbouwers wordt duidelijk weergegeven. Merkwaaardig genoeg — en dit terecht — wordt

over België met geen woord gerept. De Deense orgelbouw van de twintigste eeuw is aan ons grotendeels voorbijgegaan. Waarom?

De « Orgelgeegenbewegung » gaat in twee richtingen, de eerste, de echte tegenbeweging of negatie gaat terug naar de complex ingerichte speeltafel, terug naar het compromisorgel om terug de Franse romantische literatuur te kunnen spelen en dit naast de barokke literatuur !! Deze « Gegenbewegung » is waarschijnlijk beïnvloed door de organisten en legt getuigenis af van een teruggang. De « Gegenbewegung » kan ook in harmonie ontstaan uit de « Bewegung ». Dit schijnt mij het geval met de stijlevolutie van Jürgen Ahrend in Duitsland. Samen met Garnier in Frankrijk, Metzler in Zwitserland, Potvlieghe in Vlaanderen, Reil en Blank in Nederland wordt hier gezocht naar de realisatie van een homogeen orgeltype dat beantwoordt aan de stijlkenmerken van één periode in één gebied.

Zonder spijkers op laag water te zoeken vind ik — minder diepgang in « Kapitel IV Forsetzung und Neuorientzerungen nach dem zweiten Weltkrieg ».

We volgen in dit boek ook de weg van Hans Brebus (Brebos) uit Antwerpen. We stellen verder vast dat de staatsgodsdienst in Denemarken over geldmiddelen beschikt die ons doet dromen van een sprookjesland. Toch is er ook een keerzijde want het nieuwe leven, de nieuwe rijkdom en de grote orgelbouwdynamiek kan niet bogen op de oude orgelpracht die reeds in de 19de eeuw grotendeels vernietigd werd.

Flor Peeters schreef in « De Gazet van Antwerpen » in het begin van de jaren '50 een boeiend en interessant relaas over de « Orgelreform » in Denemarken. Het was een bericht zonder vervolgerhaal voor ons land.

Het was mij persoonlijk gegeven de firma Marcussen te bezoeken en samen met mijn vrouw een ganse namiddag door te brengen in het bedrijf. Ik ben een der laatste organisten geweest die na een overweldigende kennismaking afscheid nam van de sterke en brillante Sybrand Zachariassen, leider van het bedrijf. Het pijpwerk van het orgel van de Bavokerk van Haarlem lag in het atelier en werd met grote zorg behandeld. S. Zachariassen stelde zich in het algemeen de vraag of er binnen enkele decennia nog mogelijkheid zou zijn voor het orgelambacht omdat de evolutie van de industrie en de technologie totaal andere richtingen aanwezen. Hij was in dit verband pessimistisch en was van oordeel

dat het orgelmaken in de toekomst niet meer mogelijk zou zijn omwille van de niet meer te betalen ambachtelijke vereisten.

Het was zaterdagmiddag. Anderhalve dag later is hij plots overleden!

Over het Italiaanse en het Franse orgeltype wordt nogal oppervlakkig heen geleden en in de « Orgelgeegenbewegung » zit naar mijn oordeel meer muziek.

K. D'H.

Aktualiteiten

— De bijdrage « J.S. Bach : Partite diverse sopra « O Gott, du frommer Gott » van R. Schroyens, en verschenen in het vorig nummer (Jg. IV - Nr. 1) werd in hulde opgedragen aan Baron Flor Peeters.

Deze opdracht werd bij vergetelheid achterwege gelaten.

— Redactielid Dr. Bernard Huys, hoofd van de Muziekdienst van de Koninklijke Bibliotheek Albert I, werd opgenomen in de Koninklijke Akademie van België, Klasse der Schone Kunsten.

— De Brabantse orgelagenda zomer 1981 is voor de negende keer verschenen, nu voor de periode april-november 1981. De agenda vermeldt ruim honderd orgelconcerten in Nederlands Brabant, en kwam in stand in nauwe samenwerking van alle Brabantse orgelkringen onder de auspiciën van de sectie muziek van het Noordbrabants Genootschap.

De agenda is verkrijgbaar op aanvraag, — onder toevoeging van f. 1 —, bij het bureau van het Noordbrabants Genootschap, Postbus 1104, 5200 BD 's Hertogenbosch NL.

— Het Festival van Vlaanderen Limburg organiseert een orgeltrip op donderdag 2 juli e.k.

Vertrek aan de hoofdkerk te Sint-Truiden om 8u.30.
Inlichtingen : Kielstraat 15, 3700 Tongeren, tel. 012-23.39.14.

— In 1982 heeft te Brugge, in het kader van het Festival van Vlaanderen, de Orgelconcours plaats van 31.7 tot 7.8.82.

Het reglement is vanaf 15 oktober te bekomen op het secretariaat, C. Mansionstraat 30, 8000 Brugge.

ORGELFESTIVALS

- RAVENNA, Basiliek San Vitale van 8.7 tot 12.8.81
Inl. Via s. Vitale 2 - 48.100 Ravenna It.
- AOSTA, Kathedraal van 15.7 tot 15.8.81
Inl. Regione autonoma della Valle d'Aosta, Assessorato del Turismo, 11100 Aosta It.
- NUERNBERG, Internationale Orgelweek van 19 tot 28.6.81
Inl. Bismarckstr. 46 - 8500 Nürnberg DI
- BRUSSEL, Internationale Orgelweek van 2 tot 8.11.'81
Zie agenda.
- MAGADINO, 19de Orgelfestival van 6.6 tot 26.7.81
in de parochiekerk van Magadino (Ch)

Poortugaal (bij Rotterdam), Hervormde Kerk. 10 okt. 1981.

Via het NCNV-programma «Kerkepad» was al eerder aandacht geschonken aan de unieke bouwstijl van het gotische kerkgebouw en ook aan de prachtige antiek die er wordt geconserveerd.

Het echtpaar Den Otter heeft het initiatief op zich genomen voortaan ruimere bekendheid te geven aan deze kunsthistorische relikten.

Op 10 okt. e.k. (tussen 10u en 17u) wordt een «Open Dag» in deze kerk georganiseerd.

In de namiddag wordt het programma meer muzikaal toegespitst.

De uitgever, boek- en platenhandel Lindenberg (Rotterdam) zal er aspecten uit zijn zaak voorstellen.

Twee instrumentenbouwers werden uitgenodigd hun medewerking te verlenen om er enkele van de jongste aspecten van hun werk toe te lichten.

Het betreft Gert van Buuren uit Poortugaal en G. Potvlieghe uit Ninove.

van Buuren zal er een tafelregaal tentoonstellen en laten bespelen.

Potvlieghe geeft een lezing over «Verwetenschappelijking en creativiteit in de hedendaagse klavierinstrumentenbouw» en zal meteen een van zijn jongste klavichordtypes te laten bespelen.

Jacques van Oortmerssen, docent aan het Sweelinckconservatorium te Amsterdam zal dit muzikale gebeuren afsluiten met een bespeling op de tentoongestelde instrumenten en op het orgel van de kerk zelf. Toegang gratis.

CURSUS

- Internationale Interpretatiecursus PERUGIO van 27.7 tot 5.8.81 in het Muziekconservatorium.
Docent orgel : Hedda Illy, docent clavecimbel : Ferruccio Vignanelli.
Adres : Conservatorio di Musica «F. Morlacchi», Via Fratti 14, 06100 Perugia It.
- Internationale Zomercursus voor Clavecimbel te ANTWERPEN van 30.7 tot 8.8.81.
Docent : Kenneth Gilbert.
Inl. Rückers-Genootschap, Vleeshouwerstr. 38-40, 2000 Antwerpen
- Internationale zomercursus voor orgel te MECHELEN van 3.8 tot 14.8.81.
Meesterklas Flor Peeters in de kathedraal te Mechelen.
Inl. Ministerie Nederlandse Cultuur, Mevr. G. Van Cauwelaert, Kortenberglaan 158, 1040 Brussel.
- Internationale Zomeracademie voor Oude Muziek te INNSBRUCK van 22 tot 29.8.81 w.o. Zuid-Duitse en Italiaanse Orgelacademie.
Inl. Ambraser Schlosskonzerte, Blasius-Hueber-Str. 12, 6020 Innsbruck A.
- Internationale Meesterkursus voor Orgelmuziek te MILLSTATT van 31.8 tot 12.9.81.
Inl. Prof. Franz Nikolasch, Universitätsplatz 1 - 5020 Salzburg, A.
- Seminarie voor Orgelmuziek te GRAZ van 27 tot 31.7.81.
Docent : Prof. Michaël Schneider.
Inl. Hochschule für Musik - Abteilung Kirchenmusik, Bürgergasse 3, 8010 Graz, A.
- Studiedagen rondom C. Franck te HAARLEM van 19 tot 23.10.81.
Docenten Kamiel D'Hooghe en Albert De Klerk.
Inl. Orgelstudiedagen, Kromme Elleboogsteeg 28, 2011 TS Haarlem NL.

ORGELCONCOURS

Te TOLEDO heeft in september een internationaal Orgelconcorso voor COMPOSITIE en INTERPRETATIE plaats.

Inlichtingen kunnen bekomen worden op het secretariaat : Real Academica de Bellas Artes y ciencias historicas, Toleda, E.

TENTOONSTELLING

Onder de titel «Achter het Friese orgelfront» wordt van 1 mei tot 1 augustus in het Fries Museum te Leeuwarden een tentoonstelling gewijd aan anderhalve eeuw orgelbouw in Friesland. Die honderdvijftig jaren worden begrensd door de jaartallen 1776 en 1926. In die periode worden in Friesland, in het bijzonder in Leeuwarden, in orgels gebouwd met een zo eigen gezicht en geluid, dat ze steeds (en tegenwoordig nog in toenemende mate) bewondering wekken. Pas in 1926 zijn de ambachtelijke orgelbouwtradities overboord gezet. Vandaar het eind-jaartal van de expositie. Al toont de tentoonstelling ook aan, dat het oude ambacht in Leeuwarden opnieuw in ere is...

Van jaartallen gesproken : in 1777 vestigt Lambertus van Dam zich in Leeuwarden en na hem hebben nog enkele generaties Van Dam bijgedragen aan de Friese orgelpracht der 19e eeuw ; in 1782 komt Albertus van Gruisen eveneens naar Leeuwarden en later hebben zijn zoon en daarna Willem Hartdorff ook deze orgelmakerij bekwaam geleid. Voeg daaraan toe, dat na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 de gebroeders Adema zich in Leeuwarden vestigen en instrumenten bouwen voor rooms-katholieke kerken. En rond de geschiedenis af met de vermelding van Leeuwarden in 1880 een vierde orgelmakerij krijgt, die van Bakker en Timmenga. Dan kan Leeuwarden zich zonder moeite presenteren als een orgelstad en Friesland als een specifiek orgellandschap.

Op de tentoonstelling zal deze ontwikkeling uitvoerig worden gedocumenteerd. Ze omvat een groot aantal tekeningen en archivalia, vele realia uit de werkplaatsen en een portrettengalerij. Een aantal kabinetorgels van Friese makelij zal eveneens worden geëxposeerd en op de zondagmiddagen worden bespeeld door orgelstudenten van de Muziekpedagogische Akademie te Leeuwarden.

De tentoonstelling is dagelijks open van tien tot zeventien uur, op zondag van 13 tot 17 uur. De orgelbespelingen zijn vastgesteld op zondagmiddag, vijftien uur. In het bij-programma wordt voorzien door enkele orgeltochten in en rond Leeuwarden. De tentoonstelling is voorzien van een geïllustreerde catalogus. De toegangsprijs tot tentoonstelling en museum is f 2,- voor volwassenen en f 1,10 voor allen, die jonger zijn dan 18 en ouder dan 65 jaar. In het museum geeft de landelijke Museumkaart vrij toegang.

Agenda

JUNI

donderdag	4	20u.00	Sint-Niklaas, St.-Jozefskerk (Tereken) : Kristiaan Van Ingelgem, orgel m.m.v. het « Consortium Marsyas » o.l.v. Edmond Saveniers
vrijdag	5	12u.30 20u.30	Brussel, St.-Michielskathedraal : Jozef Sluys Belsele-Waas, HH. Andreas & Ghislenukerk : Johan Huys m.m.v. het barokensemble « Parnassus »
vrijdag	12	12u.30	Brussel, St.-Michielskathedraal : Jozef Sluys
zondag	14	16u.00	Tongerlo, Abdijkerk : A. Froidebise m.m.v. J.P. Pirard en E. Pirard
vrijdag	19	12u.30	Brussel, St.-Michielskathedraal : Jozef Sluys
zaterdag	20	20u.30	Daknam (Lokeren), O.-L.-Vrouwekerk : Jozef Sluys m.m.v. het ensemble « Fiori Musicali »
zondag	21	18u.00	Wateruliet, O.-L.-Vrouwekerk : Gerard Akkerhuis (NL) m.m.v. S. Schlüter, alt en F. van Minderaa, hobo
vrijdag	26	12u.30	Brussel, St.-Michielskathedraal : Albert van Dries
zondag	28	16u.00	Grimbergen, Abdijkerk : Kamiel D'Hooghe
dinsdag	30	20u.00	Sint-Truiden, Minderbroederskerk : Johan Huys
JULI			
donderdag	2	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : Jan Valach
vrijdag	3	20u.30	Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal : Ton Koopman (NL)
	3	20u.30	Brugge, St.-Salvatorskathedraal : Jacques Maertens
donderdag	9	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : Daniël Roth (Fr)
vrijdag	10	20u.30	Veurne, St.-Walburga : Bernard Bartelink
	10	20u.30	Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal : Johan Huys
	10	20u.30	Brugge, St.-Salvatorskathedraal : Daniël Roth (Fr)
zondag	12	16u.30	Postel, Abdijkerk : André Pagenel (Fr)
		16u.00	Tongerloo, Abdijkerk : Frans Thys
donderdag	16	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : Arie Karreman (NL)
vrijdag	17	20u.30	Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal : Harald Vogel (BRD)
	17	20u.30	Brugge, St.-Salvatorskathedraal : Emmanuel Amtmann (A)
donderdag	23	20u.30	Veurne, St.-Walburga : Ghisbert Schneider
		20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : Emmanuel Amtmann (A)
vrijdag	24	20u.30	Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal : Kees Rosenhart (NL)
	24	20u.30	Brugge, St.-Salvatorskathedraal : J.D. Christie (USA)
zondag	26	18u.00	Haringe-Roesbrugge : Kamiel D'Hooghe
donderdag	30	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : orgelconcert
vrijdag	31	20u.30	Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal : Jean Boyer (Fr)

AUGUSTUS

zondag	2	16u.30	Postel, Abdijkerk : Marc Deckers, orgel m.m.v. Ph. De Goey, hobo
donderdag	6	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : Karel Paukert (USA)
vrijdag	7	20u.30	Veurne, St.-Walburgakerk : Georges Minne
woensdag	12	20u.30	Brussel, St.-Michielskathedraal : Lionell Rogg (Ch)
donderdag	13	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : Herman Verschraegen
zondag	16	16u.00	Tongerlo, Abdijkerk : Frederik L. Marrioth (USA)
		17u.00	Laken, O.-L.-Vrouwekerk : Johan Moreau m.m.v. R. Moreau
donderdag	20	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : Jo Van Eetvelde
vrijdag	21	20u.30	Veurne, St.-Walburgakerk : Kamiel D'Hooghe
donderdag	27	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : Jennifer Bate (GB)
vrijdag	28	20u.30	Belsele-Waas, HH. Andreas & Ghislenukerk : Stephen Darlington (GB)

SEPTEMBER

dinsdag	1	20u.15	Geleen (NL), St.-Augustinuskerk : Remy Syrier, orgel en Jérôme Minis, fluit
vrijdag	4	20u.30 20u.00	Laken, O.-L.-Vrouwekerk : Jean Rotthier Heule-Watermolen, St.-Godelievekerk : Chris Dubois
		20u.30	Melsele, Kapel O.-L.-Vrouw van Gaverland : Jean Ferrard
zondag	6	18u.00	Wateruliet, O.-L.-Vrouwekerk : Carlo Hommel (L)
dinsdag	8	20u.00 20u.15	Gent, St.-Baafskathedraal : orgelconcert Geleen (NL), St.-Augustinuskerk : Albert De Klerk
woensdag	9	20u.30	Brussel, St.-Michielskathedraal : Jozef Sluys
vrijdag	11	20u.30	Laken, O.-L.-Vrouwekerk : Stanislas Derie- maeker
zondag	13	20u.00	Gistel-Moere, St.-Niklaaskerk : Kamiel D'Hooghe
		15u.30	m.m.v. het koor Cantabile o.l.v. J. Maertens Aalst, St.-Martinuskerk : Stanislas Derie- maeker
		16u.00	Roosdaal, O.-L.-Vrouw-Lombeek : orgel- concert m.m.v. het Malmö Kammerkör o.l.v. D.O. Stenlund
dinsdag	15	20u.15	Geleen (NL), St.-Augustinuskerk : Lène Huyts, orgel, Peter Leinders, hobo
donderdag	17	20u.00	Gent, St.-Baafskathedraal : orgelconcert
vrijdag	18	20u.30	Laken, O.-L.-Vrouwekerk : Yves Devernay (F)
zondag	20	15u.30	Aalst, St.-Martinuskerk : Robert Deleersnijder
		16u.00	Geel, St.-Dymphnakerk : Leopold Sluys
		16u.00	Roosdaal, O.-L.-Vrouw-Lombeek : Joseph Coppy (Fr)
			m.m.v. het Westvlaams Vocaal Ensemble o.l.v. Patrick Peire

donderdag	24	20u.00	Sint-Niklaas, St.-Jozefskerk (Tereken) : Raymond Schroyens m.m.v. het Sint-Martinuskoor o.l.v. W. Snellings
vrijdag	25	20u.30	Laken, O.-L.-Vrouwkerk : Johan Moreau
zondag	27	15u.30	Aalst, St.-Martinuskerk : Kristiaan Van Ingelgem
		16u.00	Geel, St.-Dymphnakerk : Ingrid Stiebler (BRD)
		16u.00	Roosdaal, O.-L.-Vrouw-Lombeek : Jozef Sluys m.m.v. Schola Gregoriana o.l.v. Roger Deruwe
		20u.30	Belsele-Waas, HH. Andreas & Ghislenuskerk : Ton Koopman (NL)

OKTOBER

donderdag	1	20u.30	Brussel, Karmelietenkerk : Edward De Geest
		20u.30	Gent, St.-Baafskathedraal :
vrijdag	2	20u.30	Jacques Berazza (Fr)
zaterdag	3	20u.30	Daknam (Lokeren) : Jo Van Eetvelde
zondag	4	18u.00	Waterlooliet, O.-L.-Vrouwkerk : Frans Van Raad (NL)
		16u.00	Geel, St.-Dymphnakerk : Maurice Truyers
		19u.00	Lokeren, St.-Annakerk : Alex Coucke m.m.v. Schola Cantorum Gent o.l.v. P. Goethals
donderdag	8	20u.30	Brussel, Karmelietenkerk : Gabor Lehotka (H)
donderdag	15	20u.30	Brussel, Karmelietenkerk : André Luy (Ch)
vrijdag	16	20u.30	Melsele, O.-L.-Vrouwkerk : Stanislas Deriemaeker m.m.v. het « Collegium Instrumentale Bru- gense » o.l.v. Patrick Peire
donderdag	22	20u.30	Brussel, Karmelietenkerk : Arturo Sacchetti (I)
vrijdag	23	u.	Antwerpen, St.-Joriskerk : Jos Van Immer- seel m.m.v. het koor « Alma Musica » o.l.v. P. Hermans
zondag	25	20u.00	Zele, Kouterkerk : Jo Van Eetvelde
donderdag	29	20u.30	Brussel, Karmelietenkerk : Christian Groufer

NOVEMBER

Van 2-8 november Internationale Orgelweek Brussel			
maandag	2	12u.30	St.-Michielskathedraal : Stanislas Deriemaeker
		20u.30	St.-Michielskathedraal : Michael Radulescu (A)
dinsdag	3	12u.30	Hervormde Kerk (Bisschofsheimlaan 40) : Hubert Schoonbroodt
		20u.30	St.-Servaaskerk (Stwg o. Haacht, Schaar- beek) : Werner Jakob (BRD)
woensdag	4	12u.30	Protestantse Tempel (Coudenberg 5) : Ewald Kooiman (NL)
		20u.30	St.-Pieterskerk, Jette : André Luy (Ch)

donderdag	5	12u.30	St.-Michielskathedraal : Heinz Schmauffer (BRD)
		20u.30	Dominikanenkerk (Renaissancelaan 40, Etterbeek) : Christopher H. Dearnly
vrijdag	6	12u.30	Kapellekerk : Jozef Sluys
		20u.30	St.-Michielskathedraal : René Saorgin (F)
zaterdag	7	12u.30	St.-Guidokerk (Dapperheidsplein, Ander- lecht) : Robert Kohnen
		20u.30	O.-L.-Vrouwkerk Laken : Françoise Renet- (F)
zondag	8	20u.30	St.-Michielskathedraal : Jozef Sluys

De informatie van deze agenda komt gedeeltelijk uit de « Vlaamse Orgelkalender », uitgegeven door de Belseelse Concertvereniging, vzw.

Orgelbouwnieuws

ASSE, Sint-Martinuskerk. Nieuw koororgel.
Bouwer : Potvlieghe-De Maeyer G. (Ninove).
Inspeling : Jos Van Immerseel (orgel) met S.W. Kuijken en F.
Fernandez, strijkers, 16 mei 1981.
Dispositie : Prestant 4, Holpijp 8, Roerfluit 4, Oktaaf 2, Sifflet 1 1/3,
Sesquilater II, Mixtuur III. 3 nachtegalen, tremulant, cimbels-
ter (gereserveerd).
Klavieromvang : C-f^{'''}. Pedaal : aangehangen : C-f'.
Adviseur : Gabriël Willems.

GRIMBERGEN, Abdijkerk. Nieuw koororgel.
Bouwer : Potvlieghe-De Maeyer G. (Ninove).
Inspeling : Kamiel D'Hooghe, 28 juni 1981.
Dispositie : D'Hoof (2 sterk in diskant), Holfluit 8, Oktaaf 4, Fluit 4,
Gemshoorn 2, Sifflet 1, Mixtuur II-IV, Scherp IV, Trompet 8,
Nachtegaal.
Klavieromvang : C-d^{'''}. Pedaal : aangehangen : C-d'
Adviseur : Kamiel D'Hooghe.

Prullaria

Eenige frapante berigten betreffende ondeugdelijke wormen en orgelmaakeren,

ontdekt door M. Jan van Heurn

wil men echter de platte Toetsen, zonder veel kosten, wit hebben, dan lynd men' er been, in plaats van ijvoor, op, doch dit wordt door den tyd wormsteekig... (De Orgelmaaker, II, blz. 4).

en voor wie het nog niet heeft begrepen :

been wordt door den tyd wormsteekig, en daar door afzigtelyk. (II, 29).

Bijaldien, Orgelmaakeren, let dus beter op Uwe koeieren.

Beminde Landgenooten,

Duytschland heeft ten allen tyde, buiten tegenspraak, de beste Orgelmaakeren opgeleeverd (I, 8).

Het is niet te min zeker, dat onze Landgenooten geene mindere vatbaarheid voor de Orgelkunde hebben, dan de Vreemdelingen ; en het is daarom ook niet te verwonderen, dat men in ons Land hier en daar Mannen gevonden heeft en nog vindt, die in deze kunst uitmunten. In Italien en Engeland vindt men, volgens geloofwaardige berigten, geen Kerk Orgelen, welke met die van Duitschland of Nederland in vergelyking kunnen worden gebragt, en het is dus niet te denken, dat men in die Landen uitmuntende Orgelmaakeren te zoeken hebbe, en, wat de Franschen aanbelangd, deze zijn mogelijk wel de slegste Orgelmaakers van allen... (I, 9).

terwijl de Orgelmaakers, zo als gezegd is, over beuzelingen krakeelen ; aan het verbeteren van het nodigste het niet laten toekomen, en zomtjids zodanig op elkanderen verbitterd zyn, dat zy liever elkanders werken, konden zij er maar bij komen, beschadigen, zelfs tot de Blaasbalgen in stukken te snyden... (III, 403).

Aldus, Leezeren, zal het U aan de hand van alzulken snydende berigten niet zyn ontgaen, hoe de tradities onder de Orgelmaakeren hoog in eer worden gehouden.

Gh. P.

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.
- Drukkerij Van Geertruyen — Asse